

1864.

Breve fra Stiftamtmand Nielsen¹.

Meddelt af Kammerherre G. Stemann i Ribe.

DA jeg tilfældig erfarede, at der fandtes en Række Breve fra Stiftamtmand Nielsen², skrevne 1864 til hans ældste Søn, Christian Nielsen, der dengang opholdt sig i København som farmaceutisk studerende, og nu er Apoteker i Varde, henvendte jeg mig til denne med Anmodning om at maatte laane dem til Offentliggørelse — saa vidt de egnede sig dertil —

¹ Jfr. „Oplevelser i Ribe under Krigen 1864“ af Sognepræst i Skjellerup Dr. phil. J. Helms i „Fra Ribe Amt. 1904“. S. 1 f. f.

² Henrik Christian Nielsen, Søn af Amtsforvalter i Ribe Justitsraad Rasmus Nielsen og Abelone Christine f. With, blev 1805 født i Thisted, 1825 Student fra Ribe, 1830 juridisk Kandidat, 1835 Auditør i Slesvig, 1837 Regimentskvartermester, fik 1841 Titel af Overauditør, blev ved Krigens Udbrud 1848 Leder af Intendanturvæsenet i Nørrejylland, 1850 Justitsraad og Amtsforvalter i Ribe, 1855 Stiftamtmand over Ribe Stift og Amtmand over Ribe Amt, 1861 Kommandør af Dannebrog, 1866—70 Landstingsmand, valgt af 11te Kreds. 1875 Storkors af D., 1876—82 kongevalgt Medlem af Landstinget, 1884 efter eget Ønske afskediget, 19. November 1885 død i Ribe. 30. Oktbr. 1835 blev han gift med Jacobine Laurentze Eilskov (f. 9. Oktbr. 1809, d. 8. Juni 1855), Datter af Apoteker i Ribe Chr. Corn. Eilskov og Anania f. Hansen.

i Ribe Amts historiske Samfunds Aarbog. Denne Tilladelse blev beredvillig givet mig, og Brevene gengives nu her, dog ikke alle in extenso. Jeg har udeladt nogle meget skarpe Udtryk, som Brevskriveren har brugt om Fjenderne, og jeg har selvfølgelig heller ikke medtaget, hvad der kun angaar mere intime Privatforhold.

Af Brevene er de fra 21. Marts til 10. Maj, begge indbefattede, skrevne i Rendsborg og de to af 21. og 24. Marts affattede paa Tysk:

¹⁴/₁1864. „Krigsurolighederne have vi da ogsaa saa smaat mærket her i Huset; thi idag have vi faaet den fjerde Karl, efter at de foregaaende efterhaanden ere blevne indkaldte. Den sidste, Hans, en meget flink og skikkelig Karl, reiser paa Søndag til Kjøbenhavn, hvor han tillige med adskillige Tusinde Ligemænd skal møde. Han skal nok faae Hilsen med til dig og fremstille sig, for at du dog kan see et Ansigt her hjemme fra, om du end ikke kjender ham.

Den Vinter, vi har eller have havt, har man jo været meget kjed af for Soldaternes Skyld; men her har den forøvrigt skaffet Skøjteløberne megen Fornøjelse. Der er næppe nogen, som mindes en bedre Is for Skøjteløberne, og den har ikke blot bragt mange af-dankede Skøjteløbere paa Benene, men ogsaa Byens unge Løvinder have midt imellem alle Gadedrengene hele Dagen vist sig paa Skøjter assisterede af d'Hrr. vordende Studenter, med simplere Benævnelser Disciple. I Middagsstunden har Frederik¹ og jeg jevnlig fore-

¹ Stiftamtmand Nielsens yngste Søn, f. 20. Marts 1847; dengang Discipel i Ribe Katedralskole; Student 1865; cand. juris 1873; død i Ribe 1874.

taget vor Spadseretur. I Fredags og Løverdags fik jeg rigtig godt af den friske Luft, da jeg var i Holsted til Modtagelse af Heste for Armeen. Det var strengt nok for gamle Kavalerer; thi vi stod paa Landeveien begge Dage fra Morgenen Kl. 8 til Kl. 4 à 5 Eftermiddag uden at komme fra Pletten; koldt var det, men jeg maa dog ikke være saa ringe; thi jeg har ikke mærket nogen Hinder af det.“

^{16/1} 1864. „Overbringeren heraf, vor skikkelige Hans, skulde dog have en Hilsen med til dig. Vi talte hos dig om noget til at tænde Lys ved i en kort Vending, naar du kom hjem, eller ved at søge Sengen m. v., og Hans medbringer her en Voxstabel, eller hvad den skal hedde, som du nok vil modtage og holde lidt Hævd over, da den har været din Moders.“

^{27/1} 1864. „Jeg har i denne Maaned været meget paa Reiser. Iaftes kom jeg hjem fra Sessionen i Varde og er nu færdig dermed. Du omtaler ikke, om vor Karl Hans har meldt sig hos dig, og jeg antager derfor, at han ikke er kommet til Kjøbenhavn endnu. Han skrev til Jomfruen fra Nyborg, hvor der laae 800 à 1000 Soldater, som ikke kunde komme over for Is. Det er forøvrigt ikke den Hans, som vi havde, da du var hjemme; han blev indkaldt og har længe ligget ved Dannevirke. Jeg sendte ham noget Uldtøj (deriblandt et Par af dine tykke Underbukser), og havde Brev fra ham igaar.

Vi have nu den fjerde Karl; den nuværende hedder Peter og er kun en Selliken paa 16 à 17 Aar. Den Hans, som vil melde sig hos dig, er en meget flink Karl. Han var gift og boede her lige overfor hos Bjørns; men saa døde hans Kone. Jeg har medgivet ham en

gammel Chenille¹, som han skulde aflevere hos dig; du kan lade den ligge til Leilighed. Jeg har ikke just glemmt, thi jeg har ofte omtalt det, men forsømt at sende et Par Flasker Mjød, som du ønskede. Jeg har endog forlængst bestilt dem og skal nu see at gøre Alvor deraf. Idag have vi slagtet vor Gris. Vil du være med til Pølserne?²

^{5/2} 1864. „Jeg har ikke just noget særligt herfra at meddele idag; men jeg synes dog, at jeg i disse lidet glædelige Dage vilde sende dig en Hilsen fra os, at du kan vide, at vi dog her have det ved det Gamle, saalænge det varer.

Det er en alvorlig Tid, og med spændt Deltagelse følger man jo Efterretningerne der nede fra Slien. Idag savne vi forøvrigt aldeles Meldinger fra Armeen, som vi saa meget mindre ere tilfredse med, da man dog maa antage, at der ogsaa igaar er kjæmpet. Det er vanskeligt her at faa direkte Telegrammer fra Slesvig, da Telegrafen der er saa beskjæftiget i det Offentliges Tjeneste. Vi have faaet vore Telegrammer over Kjøbenhavn. Det er en haard Kamp, der strides, og havde vi blot Mandskab nok, eller lige saa meget som de tyske, saa skulde de nok faa Reisepas. Men om Vol den kan holdes i Længden mod Overmagten, maa jo Tiden vise.

Du maa vist have været samtidig i Skolen med Stampe²;

¹ Det er: en Kavaj.

² Hans Gram Aug. Stampe, født i Aastrup ^{17/5} 1836. Forældre: Sognepræst til Aastrup—Starup, senere til N. Nebel, Jacob Stampe (død ^{15/11} 1870) og Charlotte Nikoline f. Grundahl (død ^{15/12} 1889). Student fra Ribe Katedralskole 1856; cand. theol. 1861; Sekondløjtnant af Infanteriets Krigsreserve. Deltog i Krigen 1864 som Bataillonsadjutant i 3. Infanteriregiment. Død ^{10/1} 1865

han er ved Armeen som Løjtnant, og der er bleven skrevet hertil, at han er falden ved Mysunde, men Beretningerne have ikke indeholdt noget derom.

Man siger, at Professor Bendtsen¹ søger om Forflyttelse til Frederiksborg.“

⁶/₂ 1864. „Siden jeg skrev mit sidste Brev iaftes, er Stillingen betydelig forandret og desværre ikke til det Gode. Hvad vi vide her, er, at Dannevirke-Stillingen er opgivet og forladt, — men af hvilken Grund, og hvor vor Armé befinder sig, og hvordan det er gaaet Divisionen ved Frederiksstad² m. m., det ved vi ikke. Rygternes og Gisningernes Omfang er desto større. Efter det sidste Telegram, som kom i Eftermiddag fra Flensborg, skulde de tyske Tropper staae en Mil syd for Flensborg. Siden er Telegrafens fra Flensborg standset. Men fra Tønder er den ogsaa i Eftermiddag afbrudt, og dette kan jeg kun tilskrive, at tysksindet Pak, som der gives nok af, har skaaret Traaden over. Men det er jo saaledes sandsynligt, at Slesvig vil blive oversvømmet af, og vi gaae da vel heller ikke fri.

Det er bedrøvelige Tider, men vi ville se til at holde Modet opret og haabe paa, at der efter Torden pleier at komme Solskin. — Den Uvished om Sagens rette Sammenhæng, hvori vi idag have gaaet, er meget ubehagelig. — Hvorledes end nu Tingene maatte gaae, saa skulle I ikke ængstes paa vore Vegne; maa ske respekteres vor jyske Enklave, og hvis ikke, saa har man jo havt fjendtlig Okkupation her før.“

¹ Rektor ved Ribe Katedralskole Carl Henrik August Bendtsen.

² Det lykkedes den at komme igennem langs Vestkysten til Ribe og videre (jfr. ogsaa Brevet nedenfor af ¹¹/₂ 64).

^{11/2} 1864. „Jeg har iaften modtaget dit Brev af 9de ds. og takker derfor. — Jeg skal bestræbe mig for at lade dig høre jevnlige fra os i denne Tid, saa længe det gaar, og om ogsaa det er lidt kortfattet. Vi har haft megen Besøg her af fordrevne slesvigske Embedsmænd lige nede fra Tønning. Kapt. d. Origny¹ er da ogsaa passeret her igennem. De Tønderske ere for største Delen nu samlede i Møgeltønder, hvor de afvente Begivenhedernes videre Gang. I Tønder have Skandalerne og Pøbelregimentet naaet sit Høidepunkt, og den nogenlunde anstændige Del af Beboerne begynder nok at finde, at det kunde nu være nok af den Tønde. Grev Schack² har været her i nogle Dage, men er nu ogsaa i Møgeltønder. Grevinden bor her i Huset hos mig. — Jeg tænker, vi faae Ro her i Vesten, indtil Dybbøl-Stillingen er bleven rigtig indsluttet; men saa sprede Marodørerne sig nok for at skaffe den tyske Armées Fornødenheder tilveie. Man er her ikke utilbøielig til at antage, at Fjenden maa ske lader det bero ved at besætte Hertugdømmet Slesvig indtil Kongeaen; men fortsætte vi Kampen, saa godt vi kunne, og blokere og opbringe Skibe, saa indseer jeg ikke, hvad der skulde afholde Fjenden fra at rykke ind i Jylland, forsaavidt de have Tropper nok dertil, og dem kunne de jo let tilveiebringe, dersom ikke andre blande sig i Spillet. Men det vil vistnok bringe andet Røre med sig, dersom vi kunne hale Sagen ud, til vi faae ret aabne Vande.

¹ Fred. Jul. d. Origny (* 1816, † 1888), Toldembedsmand i Tønning, senere i Korsør.

² Ludv. Fred. Henr. Greve Brockenhuus-Schack, * 1825, 1860 til 1864 Amtmand i Tønder og Løgumkloster Amter, 1867 — 1906 Amtmand over Svendborg Amt, † 1907; gift med Julie Georgine Sophie Komtesse Moltke, † 1889.

Du taler om Rygter i Kjøbenhavn, og det var Synd at sige, at vi have havt Mangel derpaa. Det ene har afløst det andet, det ene mere løgnagtigt end det andet, især om Fjendens Fremrykning og Nærhed. Nu hører man ikke videre derom, og der vides ikke at være Fjender nord for Aabenraa og for Læk paa Vest-siden. — En Dumhed har man begaaet ved for tidlig at afbryde Telegrafene her. — Der er falden en stor Mængde Sne, og dette standser vel ogsaa de fjendtlige Operationer. Løitnant Jensen¹, som kom her igjennem med Kanonerne fra Frederiksstad, blev meget fornøjet ved at høre om dig.“

^{14/2} 1864. „Vi ere nu snart omsværmede af Ty-skerne. 1000 Mand, som laae i Tønder igaar, skulde idag være afmarscherede ad Løgumkloster til — men der sagdes ogsaa ad Sundeved til. Grevinde Schack, som har boet hos os i sidste Uge, tænker paa at rejse til Skanderborg imorgen.

Gid vor Korrespondancevei endnu længe maa staae os aaben — lukkes den, saa faae vi vel nok et Brev listet igjennem — og nok en Gang Farvel, og Vor Herre være med dig“

^{18/2} 1864. „Idag meldes, at fjendtlige Tropper øster paa have overskredet den jydsk Grændse. Det vil vel altsaa heller ikke vare længe, før vi see dem; thi der skal have fundet en stor Bevægelse Sted fremad fra Haderslev, saa at det næppe er en blot Rekognoscering. Kolding er rømmet af vore Tropper. De Fjendtlige have vist sig tæt syd for Andst. Posten

¹ Bernhardt Jensen, cand. polyt., Assistent ved Universitetets kemiske Laboratoriums analytiske Afdeling, senere Fabriksinspektør.

herfra til Kolding maatte vende om. I vide vistnok mere derom derovre end vi; thi vi ere nu afskaarne fra Meddelelser fra den Kant. Det vil være ubehageligt, naar vi skulde blive udelukkede fra al Samfærdsel og Meddelelse fra gode Venner. Men vi skulle nok se til at holde Pinen ud ved godt Haab til Fremtiden, og I skulle ikke være bekymrede for os.“

^{20/2} 1864. „Forleden (i Forgaars) berettes af Øienvidner, at Fjenden var gaaet over den jydsk Grændse, og af dem sete i Bøsseskuds Afstand. Idag tro vi dog her, at Øienvidnerne have havt Syner, og at det har været af vore egne Tropper. Jeg skrev nok derom til dig, og det samme er vist berettet af Andre; men saa vidt mig nu bekjendt, er Situationen nok omtrent som tidligere. Intet nord for Tønder, — dog Forposter fra Fjenden opad mod Skodborg; — Foldingbro Bro aldeles ødelagt af vore Tropper, og Gredsted Bro tildels optaget, til min store Misfornøjelse og navnlig det Sidste, der ganske har Lighed med et Høstmanøver-Foretagende.

Idag var Justitsraad Lund¹ fra Skjern her; han reiser nu.“

^{22/2} 1864. „Posten er ved at skulle bort (den gjør nu en lang Omvei, nemlig over Ringkjøbing—Aarhus), og det falder mig ind blot at sende dig en liden Hilsen. — Mod Syd vides ikke fjendtlige Tropper at være nord for Tønder, — mod Øst have fjendtlige Rekognosceringspatrouiller, 30 à 40 Mand, været ved Sydsiden af Foldingbro, Rødding, Gram og nogle *skulle* have været ned ad Gjeldsbro Kanten. — Foldingbro Bro er (desværre; thi det er til ingen Nytte) fuld-

¹ Herredsfoged i Skjern.

stændig ødelagt; Gredsted Bro var afbrudt, men bliver idag lagt igjen.

Bliv kun ved at lade os høre fra dig, om ogsaa du skulde tro Passagen spærret. Brevet ligger saa i al Fald og venter. Idag have vi faaet et Par Aviser af Lørdag, men de foregaaende mangle vi. De ligge vel i Kolding. — Kolding skal være meget stærk besat af Fjenden. Igaar stod vor fjerde Division, Hegermann-Lindenchrone, i Veile, hvorfra jeg havde Brev fra den.“

^{26/2} 1864. „Dit Brev af 23de har jeg idag modtaget og ogsaa i Forgaars det af 21de. Du siger idag, at du har skrevet et Par Breve og i det ene fortalt, at du havde Portemonnaien; dette er ikke omtalt i noget af de Breve, som jeg har faaet, og saa maatte et Brev jo være udeblevet; men det er der dog vel ikke, og jeg antager, at du har glemt at skrive det. Send kun, hvad du har; kan det ikke naae hertil, saa bliver det oplagt et Sted.

Forholdene ere her som tidligere. I høre nok pr. Telegram fra Varde, dersom vi skulle faae saa uventet Besøg, at vi ikke kunne skrive. Efter Beretningerne idag var Stillingen østerpaa ved Kolding som Dagene forud. — Af Tyskerne blive dine Breve til mig ikke let stoppede, da de gaae over Aarhus—Ringkjøbing. Du kan sætte paa dem: via Ringkjøbing.

^{29/2} 1864. „Idag har østerrigsk Militær bortført Herredsfoged Sarauw¹ som Arrestant, uden at Anledningen vides. Er der ikke en Misforstaaelse tilstede, saa er det et grovt Brud. Men fra den Kant kan Sligt jo ventes.“

¹ Herredsfoged i Lø- og Møgeltønder Herred; boede i Visby.

⁶/₃ 1864. „Jeg har idag (den 6te) modtaget dit Brev af 3die. Det varer nu en Dagstid længere. Det staaer her som hidtil, og der hviler en meget uhyggelig Ro over det Hele, med Undtagelse af de mindre Fægtninger. Stedse hedder det, at det skal til at begynde ved Dybbøl. De maa nok ikke finde det saa let, siden de nu i fire Uger have ligget stille der; jeg mener Fjenden.

Her er Tilstanden som hidtil. Igaar var der Valg til Rigsraadet. Pastor Kühnel¹ i Fardrup blev valgt. Kjøbmand Kolvig² havde en Snes Stemmer færre; for den tredie Kandidat Hr. Puggaard³ gik det rent daarlig. Han havde kun nogle enkelte Stemmer ved Kaaringen og kom saaledes ikke med til den skriftlige Afstemning. Et muntert Gilde sluttede Valget.“

²¹/₃ 1864. „Kjære Christian! Du har sandsynligvis erfaret, at jeg og flere af mine Kolleger, Dahl fra Veile, Bille-Brahe fra Skanderborg og Dahl fra Aarhus og Borgmestrene Bagger, Meinert, Bülow, Jessen, Ørsted og Monrad ufrivillig opholde os her. Det vil undre dig, at jeg skriver Tysk; men det sker, fordi vore Breve skulle afleveres aabne til Kommandanturen, for at kunne læses. Jeg indskrænker mig derfor til at meddele dig, at vi ere ved godt Helbred og ved godt Mod. Kommandanturen behandler os med al den Humanitet og Delikatesse, som de Forhold, hvorunder vi her befinde os, tillade. For min Skyld kan du derfor ogsaa være rolig og ubekymret. Mit største Savn er, at jeg ikke veed, hvorledes det staaer til hjemme.

¹ Theodor Sextus Kühnel.

² Konsul F. Kolvig i Ribe.

³ Grosserer, Etatsraad Puggaard i København.

Jeg har skrevet til Frederik, men hidtil ikke faaet Brev fra ham; jeg venter hver Dag paa noget Tøi og dermed ogsaa Brev. Du kan godt skrive til mig, men helst Tysk. Grev Schack har lovet mig at bringe dig en Hilsen fra mig. Dersom du skriver til mig, saa skriv om dig selv og Familieanliggender, ikke om Politik og offentlige Anliggender. Igaar drak vi Frederiks Skaal. — Hils alle gode Venner.

Af dette Brev maa intet offentliggøres.“

²⁴/₃ 1864. „Min kjære Christian! Jeg har lige nu skrevet til Frederik og vil ogsaa sende dig en Hilsen. Vi ere endnu her og alle ved godt Helbred. Vi have to smaa Værelser, hvori vi leve, spise og sove; Pladsen er indskrænket (3070 □ Fod ialt), men man lærer at hjælpe sig med lidt. Vi have nu faaet ordentligt Sengetøj, og det er et ordentligt Roderi, naar vi alle paa en Gang gaae i Seng eller staae op. Vi staae op Klokken syv; saa stilles nogle af de af Lægter sammentømrede Senge udenfor, og vi gaae ud i en lille Have, medens der gjøres rent; derpaa drikkes Kaffe. Klokken 11 à 12 spises Frokost (Smørrebrød). Klokken 3 spises til Middag, Klokken 8 drikkes The og Klokken 10 gaaes i Seng. Dagen gaar med at læse, skrive, spille Skak og Kort og med Passiar. Officererne fra det preussiske Regiment her i Kronværket ere meget delikate og opmærksomme imod os; men alle Behageligheder, saasom Mad og deslige, skaffe vi os for egen Regning. Vi bo hos den afskedigede Kanalinspektør Momsen, en mod os meget venlig Familie, hvor vi faae vor fulde Kost.

Jeg har faaet Brev fra Frederik, og det har glædet mig deraf at see, at de hjemme tage min Fraværelse

meget fornuftigt. Jeg skrev i mit sidste Brev til dig, at du helst skulde skrive Tysk til mig; men det behøves ikke, da andre faa danske Breve.“

^{29/3} 1864. „Det glædede mig meget, min kjære Christian, at modtage dit Brev, og jeg forbausedes over din tyske Skrivedygtighed; men I have vel været Flere om det; saaledes er det i det mindste gaaet her med Flere af vort Selskab, hvem Tyskskrivningen betydelig har generet. Nu behøve vi ikke længere at plages dermed, som du af dette Brev ser. Det er nu tilladt os at skrive ukontrolleret og selv at bortsende vore forseglede Breve, som ogsaa umiddelbart at modtage Breve. Om dette er sket ved vor Kommandants egen Foranstaltning eller paa høiere Ordre, vides ikke. — Første Paaskedag udvidedes vort Spadsereterræn til en stor Have, der støder ind til vor egen lille dito, og den benyttes meget. Ved det yderst indskrænkede Rum, hvori vi leve, sove og spise, er Bevægelse i fri Luft høist fornøden, for nogenlunde at konservere sig. Vor Kommandant, en preussisk Major Karger, er yderst velvillig stemt imod os, og besøger os stundom time-lang, hvor vi da diskutere paa Kraft om den europæiske Politik. Hvor langt vort Ophold her skal blive, maa Gud vide. Det er naturligvis ingenlunde morsomt saaledes at arbeide paa at faae den ene Dag drevet hen efter den anden; men det værste er jo dog ikke at vide, hvorledes det gaar i vore af Fjenden besatte Hjem, hvor der for enhver af os vilde være saa meget at tage vare. Det er da heller ikke nogen stor Fornøielse at blive begloet af de venligsindede Rendsborgere, hvis Ungdom opvarter os med Raabet „Hannemann“ og med „Schleswig-Holstein meerumschlungen“,

naar de see os i Haven; men vi vise os og ere i Grunden ogsaa ligegyldige ved disse Pøbelagtigheder. Vor Major bliver sprøitende gal, naar han hører Tale derom.

Fra Frederik har jeg faaet flere Breve, og i Forgaars fra ham og Rosenvinge¹. De skrive, at alt var roligt og stille der. — Der var meget, som jeg føler Trang til at udtale mig om, og navnlig, hvad vi have oplevet, siden jeg den 10. d. M. forlod Ribe; men det tilhører Offentligheden og Politiken, og hvorvel vi ere Herrer over vore Breve, maa vi dog blive indenfor de private Forholds Kredse i vore Udtalelser.“

^{31/3} 1864. „Indlagte Brev til Onkel Niels² vil du, min kjære Christian, afsende. Gjennem Dessauer³ i Hamborg har han forespurgt, hvorledes jeg havde det. Vi have det som hidtil og selvfølgelig ikke videre interessant. Aviser, saavel danske som tyske, faae vi ellers, men have nu i et Par Dage paa Grund af Helligdagene ingen set, og det er i vor afsondrede Tilstand et stort Savn. At skrive om Nyheder skal jeg saaledes nok lade være, især naar jeg dog skal holde mig til vort private Liv. Vi længes selvfølgelig efter atter at samles med vore Kjære hver især; men naar det skal forundes os, maa Gud vide. Vi modtog nu kjøbenhavnske Blade indtil for den 29de, Dagbladet, Berlingske, Folkets Avis og Kronen (Gud ved, hvor den kommer fra).“

¹ Hospitalsforstander, Amdsraadssekretær, Kammerassessor Frederik Vilhelm Rosenvinge i Ribe.

² Stiftamtmand Nielsens Broder, fhv. Apoteker i Skive, senere Vinhandler i Randers.

³ Grosserer i Hamborg, som viste megen Hjælpsomhed overfor de bortførte Embedsmænd.

⁴/₄ 1864. „Jeg har rigtig modtaget dit Brev af 30. f. M., min kjære Christian, og da jeg nu har gaaet min Formiddagsspadsretur og faaet Frokosten tillivs, saa vil jeg mere mig med at underholde mig lidt med dig, medens Selskabet rundt om mig i vor lille Stue er beskjæftiget paa forskjellig Maade. En ligger paa Sengen og kigger paa Loftet, to spille Ekarté, et Par opgjør Pengeaffærer, nogle see paa Spillerne o. s. v. Jeg kan ikke ret huske, hvad jeg skriver til dig og hvad til Frederik, saa at du ikke skal bryde dig om, der falder en Gjentagelse. I dette Øjeblik modtog jeg dit Brev af 1. d. M. og takker.

Der er nu foregaaet en endnu større Forandring i vore Forhold, idet vi siden i Forgaars (Lørdag) har faaet fuldkommen Frihed paa Æresord, ligesom de fangne Officerer, til at bevæge os frit omkring i Rendsborg og udenfor samme indenfor Fæstningens Rayon, det er indenfor Kanonskuds Distance, hvorved vi spurgte Kommandanten, om det var med „gezogenen Kanonen“, som rækker en halv Mil. Denne Foranstaltning, der medfører, at vi ogsaa kunne bo i Rendsborg, er bleven modtaget med forskjellig Paaskjønnelse af vort Selskab, navnlig med Hensyn til, at den vil medføre, at vi flytte ind til Rendsborg. Sagen er den, at de preussiske Officerer her i Kronværket i høi Grad selv trænge til det indknebnede Rum, som vi bebo, og rimeligvis har dette ogsaa bidraget til Foranstaltningen, skjøndt de to Kommandanter virkelig have vist os alt Hensyn og Deltagelse. Vort Lokale her var for saa mange i vor Alder og efter vore Forhold yderst slet; vi havde rigtignok faaet et lille Hummer til, hvor tre Senge lige til Nød kunne staa; men tænk dig et Værelse noget (lidt) større end dit, og deri sove Kammer-

herre Dahl, Baron Bille-Brahe, Overauditør Bülow, Borgmester Meinert og Kancelliraad Bagger, og tænk dig nu disse fem samtidig ifærd med Af- og Paaklædningen; imellem Sengene er ikke en halv Alen. En af Sengene flyttes ud om Dagen; de tre af disse Senge ere af sammenslagne Lægter. — I den anden Stue, som tillige bruges som Spisestue og Opholdsværelse hele Dagen for os alle ti, ligge Konferensraad Dahl og jeg. I det lille Hummer have Kammerherre Jessen (tidligere Indenrigsminister) og Overauditørerne Monrad og Ørsted deres Sovested. For af og til at faae frisk Luft ind, maa hele Selskabet til visse Tider ud i Haven, og Trækvind o. s. v. døies der en hel Del af. Der kan saaledes let komme Upasselighed til blandt saa mange, og det er dog meget vigtigt under disse Forhold at bevare Sundheden, hvad der er skrald nok for adskillige. Forsaavidt er Forandringen jo ubetinget et stort Gode, da man ikke kan vide, hvorlænge vi her skulle blive, og kunde vi have faaet et Logis her udenfor, saa vilde jeg været meget veltilfreds dermed. Men det lod sig ikke gjøre, og der er nu leiet et Logis i Rendsborg, hvor vi alle skulle bo sammen i et Hus, som stod tomt. Det er mig i høi Grad imod at skulle flytte ind til Rendsborg, og jeg spaaer os ikke nogen Fornøielse deraf; nogle af vort Selskab, søm vare derinde idag, bleve underveis opvartede med Viser m. m. af d'Hr. Skoledrenge; men jeg har ikke villet separere mig fra de øvrige. Vi faae jo saa at prøve paa det. Idag flytte fem af vort Selskab derind, imorgen skal nok Resten, deriblandt jeg, følge efter. Trods alle Ulemper var jeg langt hellere blevet her. Det er mig højst ligegyldigt, under hvilken Form man behaager at berøve os Friheden, og jeg skjætter slet ikke

om at forbinde Tanken om Behagelighed i de ydre Forhold dermed. Jeg har igaar og idag ladet det være min Fornøielse at lægge min Spadseretur op ad Jernbanegaarden, som er her tæt ved, og see paa Togenes Afgang, hvormed rigtignok forbinder sig Ønsket om snart at kunne gaa med et nord paa; thi jeg længes nu efter at komme hjem; men at dette snart sker, tyder denne Forandring ikke paa.

Jeg fik igaar Brev fra Frøken Petersen¹ og Frederik med en Pakke Tøi. Det stod vel til hjemme, og alt ved det gamle. — Her er en forskrækkelig Skriven Breve, og naar et Postbud kommer, farer man over ham; men nogle maa vente længe paa Brev. Vore til Ribe gaae til Flensborg, hvorfra Stephan Hansen² sender dem med Fragtmand til Ribe. Min Adresse er fremtidig: Stiftamtmand Nielsen. Adresse Maler Baland, Prinzessenstrasse, Rendsburg.“

⁹/₄ 1864. „Tiden er os her saa rigelig tilmaalt, at, uagtet jeg en af Dagene venter at see et Par Ord fra dig, min kjære Christian, saa vil jeg dog nu sende dig et Par Linier. Jeg har nu lige sluttet et Brev til Frederik. Jeg haaber, du har faaet mit Brev af 3die eller 4de d. M., hvori jeg fortalte dig om den større Frihed, vi have erholdt paa Æresord, og at vi vel flyttede ind til Rendsborg. Vi bo nu her og have et helt lille net Hus paa en Bagplads med ti Smaaværelser til vor Disposition. De fleste af os have hver sit Soveværelse, og jeg har for mig et net vel udstyret Værelse, hvor man kan tye hen, naar man vil være alene, og dertil have vi to Fællesværelser til Konver-

¹ Husbestyrerinde hos Stiftamtmand Nielsen.

² Kjøbmand i Flensborg.

sations- og Spiselokale. Vor Middagsspise faae vi hos en Spisevært eller Klubvært i hans egen Stue. Vi have det saaledes nu godt i fysisk Henseende inden Døre, men ikke omsonst, da vi selv betale alt, og det er unægtelig en særegen Sag, at Fanger selv skulle skaffe sig Kvarter og Kost; fangne Officerer underholdes for fjendtlig Regning; men dette er jo meget bekvemmere for den preussiske Kasse, og vi skulle nok vogte os for Krav i saa Henseende.

Igaar var det Kong Christians Fødselsdag, og vi feirede den nok saa fint i vor Kreds. Vor Marschal, Kammerherre Jessen, havde til vor, i al Fald til min, store Overraskelse arrangeret et fint Middagsmaaltid hos vor Spisevært, og Retterne vare: Kjødsuppe, Posteier, kogt Gjedde, Steg, Budding og Konfekt, og dertil Rødvin, Sherry og Rhinskvin, og Skaaler i Mængde, nemlig: for Kongen ved Undertegnede; jeg fik det først at vide ved Bordet, at denne Skaal ogsaa her skulde falde i min Lod, og mine Ord vare kun kortfattede, men jeg vil dog sige dig, for at du kan lægge det paa Sinde, og Hans med, om han saa synes, at jeg erindrer blandt andet at have sagt omtrent, „at jeg vilde ønske, at Folket mer og mer maatte lære at paaskjønne Kongens gode Hjerte og ædle Sind, og at Folkets Kjærlighed og Tillid maatte lønne ham, for hvad han alt har lidt og stridt for samme og mulig vil komme til at lide og stride“ o. s. v., endvidere for Dronningen ved Bille-Brahe, for Kongens Børn ved Amtmand Dahl, for Jensenne ved Kammerherre Jessen, for Selskabets Koner ved Samme, for Selskabets Børn ved Meinert, for Fru Monrad senior (hvis Fødselsdag det var) ved Stiftamtmand Dahl, og alt med livlig Stemning, men stundom ikke uden be-

væget Sind. Var det ikke et pænt Gilde? Og sært nok, at ti jyske Embedsmænd skulde feire det i Rendsborg. Kammerherre Jessen blev i den Anledning udnævnt til Overhofmarschal.

Vi ere forøvrigt gaaede temmelig uanfægtede igjennem det hidtil paa det nær, at Gadedrengene stundom have opvartet os med deres „Hannemann“ Vise; men det gjorde de ogsaa, naar de passerede vor Have i Kronværk.

Jeg har nu været ude hos vor Kommandant til Melding; vi skulle en Gang ugentlig melde os der (Lørdag), for at han kan vide, at vi ikke ere undvegne.

Fra Ribe skrives fremdeles, at de have det roligt; men Tachau¹, som paa Gennemrejse fra Hamborg i Forgaars besøgte mig, ytrede om, at der skulde være Indkvartering.

Det stunder nu mod Middagstiden, og derfor — lev vel.“

^{18/4} 1864. „Jeg har igaar modtaget dit Brev af 15de og glæder mig ved deraf at erfare dit og Eders Velbefindende.

Apropos — Vil du ikke gjøre dig til Regel ved en jevnlig Brevveksling, som f. Eks. vor, at anføre, naar de foregaaende Breve ere modtagne. Det er lidt stivt i Formen, og jeg vil heller ikke sige, at jeg selv saa lige har iagttaget det, men her har jeg navnlig bemærket, at det har sit Gode, og naar man derhos tager det eller de forudgaaende ikke besvarede Breve frem, saa faar Korrespondancen mere Samtalens Form, uden at man derfor behøver Sætning for Sætning at følge med. —

¹ Købmand (Manufakturhandler) i Ribe, havde Butik paa Storegade.

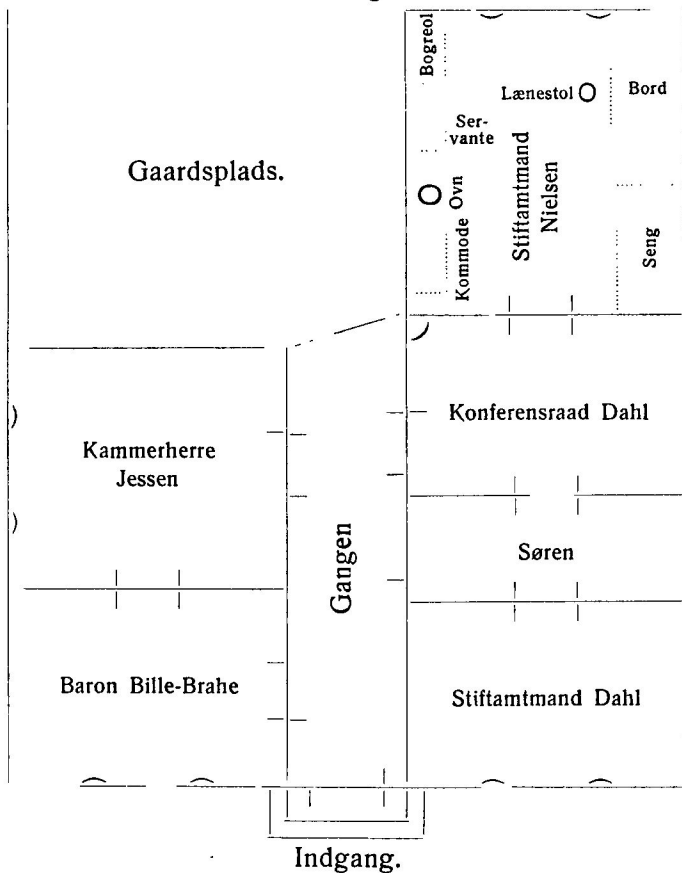
Brevskrivningen danner her en væsentlig Del af vor Beskjæftigelse, og Postbudets Ankomst er en sand, og jeg kan sige her, en fælles Fest. Igaar havde jeg stor Fest, idet jeg modtog ikke mindre end fire Breve, nemlig fra Frederik, fra Rosenvinge, fra Onkel Niels og fra dig, min kjære Christian.

Vi erkjende alle det Gode, det er, at vi have faaet vor nuværende Bopæl. Hermed følger et veludført Grundrids af vor Bolig. Hvad kan man ikke faa udrettet her. Leien er afpasset mellem os efter Leilighedens Rummelighed m. v.

Søren er Stiftamtmand Dahls Tjener, som deler Fangenskab med os og her er fælles. Vi have derhos en preussisk Oppasser, som vi betale, og som vi ere velfornøiede med, og som meget foretrækker at passe os op, fremfor at ligge for Dybbøl. Til at gjøre vore Værelser rene, rede Seng m. m. have vi en Underofficers dansktalende Enke. Den Renlighed, vi her have, stikker stærkt af mod Svineriet hist ude, hvor der ikke blev, hvad der kunde kaldes rengjort; og saa det stinkende Straa. Du kan tro, det var simpelt Logement.

I Salonen føres der sædvanlig en meget levende Diskussion; denne er aldeles ubunden. Ti Personer af nogenlunde Selvstændighed maa selvfølgelig have forskellige Anskuelser især i de saa meget yndede politiske Forhold, og man angriber mer eller mindre uskaansomt sin Modstander, og ofte tages Lungerne saaledes til Hjælp, at man har ondt ved at trænge igjennem; men det fredelige og gode Samliv forstyrres ikke derved. Men ogsaa det er et Gode at kunne, naar man trænger til det, trække sig tilbage til de indre Gemakker, og dette sker da navnlig til Brev-

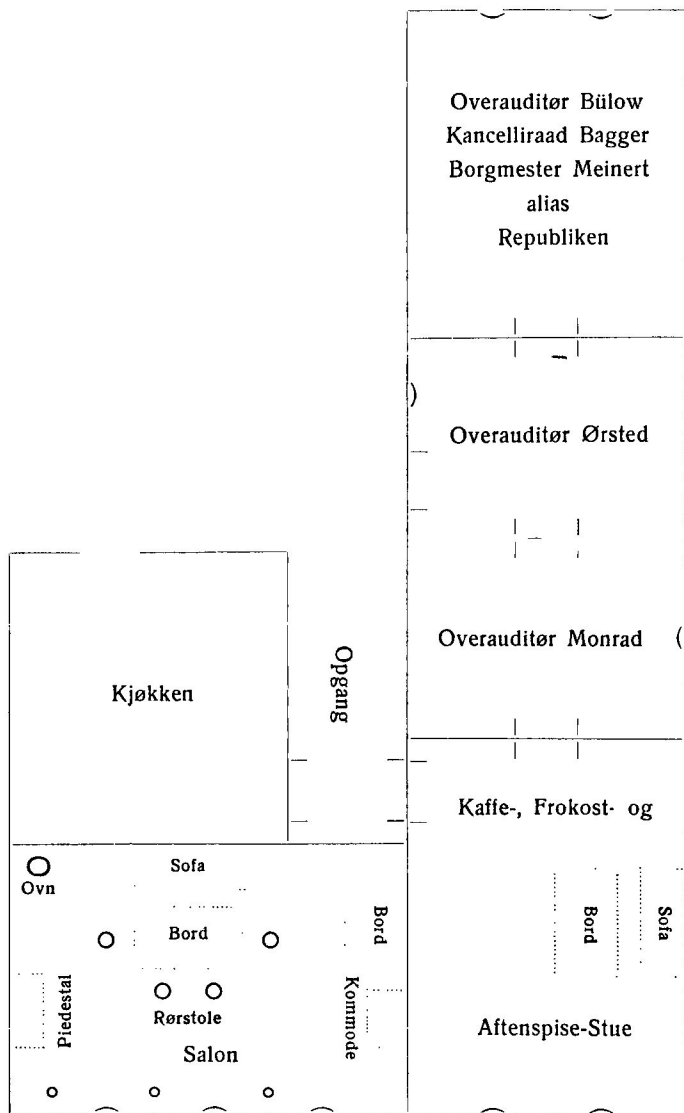
Stueetagen.

Indgang.

Haven (en lille bitte).

Forhuset til Gaden.

skrivningen, medens vi i det gamle Logement vare alle ti sammen i et Værelse under de mest forskellige Beskjæftigelser.

Opholdet her i Rendsborg gaar nu meget godt og paa en ganske enkelt lille Hannemanns-Vise nær, naar man paa en Plads passerer nogle Dreng, lader man os ganske uanfægtet passere. Man synes endog at yde os en vis Opmærksomhed, navnlig i Butikkerne, hvor vi ere vel sete, da vi bruge en Del Skillinger, som Rendsborgerne altid have været bekjendte for at være, og navnlig i denne her yderst næringsløse Tid ere meget begjærlige efter. Det er en saare slet Penge-tid for Rendsborg, og det falder dem vist meget svært at trøste sig med den bare Politik. De savne i Penge-sager haardt det danske Militær. De tyske Tropper ere saa yderlig slet aflagte, Officerer og Mandskab (dette har $6\frac{2}{5}$ Rbsk. daglig), at de intet købe. De Næringsdrivende ere uden Omsætning (men saaledes er det nok ogsaa nu hos os) og Leievaaningerne staae ledige. Vor Vært kan prise sig lykkelig ved os. Vor Bolig havde været beboet af danske Officerer, og stod nu ledig. Han faar nu rigelig 5 Rdl om Dagen. Det er da ogsaa en god Leie. Jeg betaler ca. 22 Rbd. om Maaneden for mit Værelse med Salonen; men vi haabe jo, at det ikke skal vare Maaneder. Skjøndt — hvorfra skal de tage Paaskudet til at slippe os løs, om de end nok vilde af med os. Wrangel har i en Proklamation¹ sagt, at vi vare her formedelst „misforstaaet

¹ I den ovenmeldte Proklamation, dateret Kolding den 18de Marts 1864, udtaler Feltmarskal v. Wrangel bl. a. følgende: „Som min Bekjendtgjørelse af 15. d. M. udtaler, havde jeg den Hensigt ved Landets Autoriteter at lade de Krigsbyrder, der til Troppernes Forpleining og til Gjenoprettelse af deres

Loyalitet“ — en for os hæderlig Grund —, men det er jo at vente, at vi vilde begynde Loyaliteten forfra, naar vi kom tilbage, og at gaae paa Akkord vilde vi næppe indlade os paa. Men det er forresten strengt nok at holde ud, og Harmen over den hele mod os viste Fremfærd blusser ofte op, saa hos en og saa hos en anden, men saa leder Diskussionen Tanken igjen andetsteds hen.

Rendsborg ligger stygt og øde paa en Sandstrækning; men der er gjort særdeles meget for det spadserende Publikum, og vi gjøre særdeles megen Brug af Spadseregangene. Nogle af os ere rent besatte af Spadseresyge.“

^{21/4} 1864. „Jeg skrev til dig den 18de d. M., i Mandags; det har du vel faaet? Vi have det som dengang; men de strenge Begivenheder i de sidste Dage bevæge Sindet meget og dobbelt, naar det, der be-
drøver og haardt rammer os, i den os omgivende Verden modtages med Fryd og Jubel.“

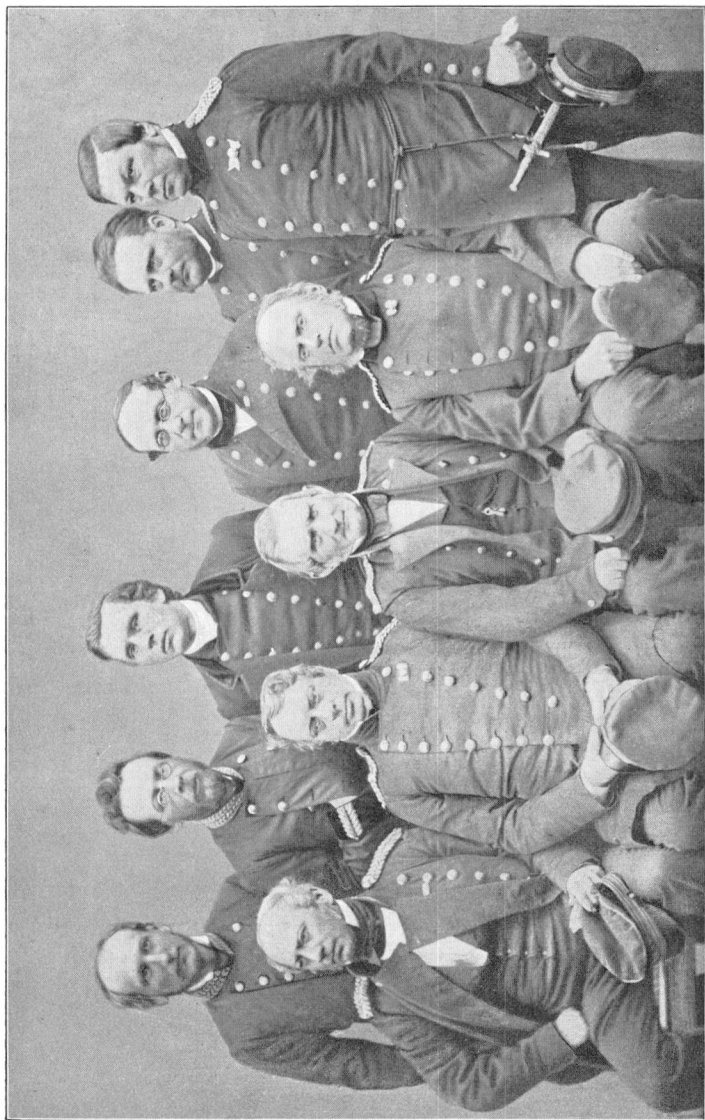
^{25/4} 1864. „Jeg har modtaget dit Brev af 22de og siger saa mange Tak. Kjøbenhavnerne blive dog altid sig selv lig, og det er vist ligesaa begrundet, naar Provinsfolkene skumle over Kjøbenhavnerne, som omvendt. Ikke engang i denne Tid fornægter det kjøbenhavnske Publikum sin letsindige, forlystelsessyge

Fodtøi og deres Hestebestand faldt paa denne Provins, ligelig og muligst skaansom fordele. Misforstaaet Loyalitet har imidlertid forledet Amtmændene i Amterne Ribe, Veile, Skanderborg og Aarhus samt Borgmestrene i de i disse Amter beliggende Kjøbstæder til at unddrage sig denne i Befolkningens Interesse af dem fordrede Virksomhed. Disse Embedsmænd vægrede sig ved at understøtte mig i Repartitionen af Krigsbyrderne; — jeg har derfor fjernet dem.“

Karakter, og et særligt Udbrud af denne er da deres Renden paa Volden Bededagsaften for at vise Stadsen frem og for at see og sees. De kunne tappert snakke med om Patriotismen, om at holde ud og lide og stride til sidste Mand, og at bære Krigens Byrder med Taalmod o. a. m., — men more os og være paa Farten og gaa paa Kasino, det lade vi os ikke betage! — Jeg vil heller ikke sige, at man skal hænge med Næbet og lade Modet synke, men en vis Alvor skulde Tiden føre med sig. Jeg kom kun til at sige saadant ved din Beskrivelse af Voldgangen, som unægteligt er et karakteristisk Træk hos de rette Kjøbenhavnere, c : de trækkende.

Vi have det fremdeles her som hidtil efter mine sidste Breve. Tiden slæber sig hen uden Afveksling og, som sagt, med Længsel efter Hjemmet. Men at komme der nu, var der maaske ikke vundet stort ved. Jeg befinder mig vel, det vil sige fysisk, og mine Kolleger ligesaa. Jeg fortalte dig nok, at vi vilde lade os fotografere, alle paa et Blad. Vi have nu faaet det, og det er i det hele ret heldigt.“

^{30/4} 1864. „Vi slide Tiden som hidtil, den ene Dag som den anden i uforanderlig Ensformighed, øve os i Taalmodighed med mere eller mindre Held, og længes efter engang igjen at se Hjemmet, men uden at skabe os sangvinske Forventninger i saa Henseende. Jeg er nu netop kommet hjem fra en lille Formiddags-Spadseretur, foranlediget ved, at vi idag skulle melde os paa Kommandanturen, hvilket skal ske hver Lørdag til Konstatering af, at vi ikke ere løbne bort. Vi have nu faaet en ny Kommandant; den forrige var en mod os meget forekommende Mand,

A. F. BÜLOW A. S. ØRSTED A. P. TH. MEINERT M. A. MONRAD J. A. F. BAGGER
C. B. A. DAHL (Vejle) T. C. DAHL (Aarhus) H. C. NIELSEN J. C. BARON BILLE BRAHE J. C. v. JESSEN

og den nye har hidtil vist sig meget venlig og beleven. — Fra Ribe hører jeg jevnlig og havde sidst Brev fra Frederik og Biskop Daugaard af 24. d. M. Da levede de i Ro og uden Indkvartering; men nu er det nok forbi. Efter Brev fra Kolding ere Herredsfoged Borch, der er konstitueret i mit Sted, Telegrafisten, en Prokurator og en Fuldmægtig blevne førte til Kolding; mere end foranstaaende ved jeg ikke og heller ikke, hvo de to sidstnævnte ere¹. Jeg troede dog, at man nu var bleven kjed af at slæbe omkring med Embedsmænd; men det lader ikke til. Jeg længes efter at høre noget om Anledningen og vil haabe, at denne Bortførelse maa være kortvarig. Saaledes er da deres Ro derhjemme ogsaa forstyrret, og det gaar vel hele Jylland over. Det har hidtil været mig en stor Lettelse her at vide, at de hjemme havde Ro; men nu er det forbi. Det hed for nogle Dage siden, at der var trukket 3000 Mand ad Ribe til; men jeg haaber dog, at de ikke have beholdt saa mange. Aviserne have ikke sagt noget derom. Korrespondancen fra Ribe til Kjøbenhavn maae da vel ogsaa gaae over Lübeck.“

^{5/5} 1864. „Jeg modtog idag igjen Brev fra Frederik med Landinspektør Wilkens, som kommer fra Ribe, og som medbragte 10 Pommeransfugle, der allerede skulle spises til Middag idag. Wilkens har lovet at bringe dig mundtlig Hilsen og vil saaledes ogsaa mundtlig kunne fortælle dig, hvad derfra er at berette. Der er, som du vel ved, komne mange ufrivillige Gjæster hertil fra de jyske Byer og deriblandt 10 fra

¹ Jfr. den som Tillæg V vedføjede Beretning fra Bankdirektør I. Th. Therkildsen i Ribe.

Ribe, nemlig Kinch, Kjøbmand Gregersen, Kjøbmand Bøggild, Rosenstand, Thomas Nissen, Weis paa Torvet, Anders Mikkelsen, Garver Kruse, Ølbrygger Jacobsen og Tømmerhandler Lund¹.

Der forlyder idag Rygter om snarlig Hjemreise; men det er bedst ikke at tage Notits deraf før nærmere Bekræftelse. Wilkens vil da i al Fald kunne supplere, om Dagen bringer videre.“

⁸/₅ (P) 1864. „Du vil nok nu have modtaget mit Brev med Landinspektør Wilkens, og maaske ogsaa mundtlig Hilsen fra mig, og du vil af nærværende Brev se, at vi fremdeles endnu ere her. Samtlige de kommu-

¹ „Ribe Stiftstidende“ af Mandag d. 2. Maj 1864 beretter om disse Mænds Arrestation følgende: „Igaar Eftermiddags kom de samme fjendtlige Soldater, som vare her i Onsdags, tilbage hertil, efter formodentlig at have huseret slemt og udskrevet en Del navnlig i Løve- og Møgeltønder Herred I Møgeltønder have de udskrevet en enorm Pengesum, som de beordrede tilveiebragt under Trussel af Plyndring, og arresterede sammesteds Redaktøren af „Vestslesvigsk Tidende“, Larsen, og førte ham med sig til Ribe. Her fremkom de med det skammelige Forlangende, at Byen skulde udrede en Sum af ca. 50,000 preussiske Daler, hvilket Kommunalbestyrelsen paa det bestemteste vægrede sig ved at opfylde. De arresterede derpaa 10 af Byens anseteste Borgere, nemlig: Overlærer Kinch, Tømmerhandler Lund, Værtshusholder A. Mikkelsen, Skomager Kruse, Ølbrygger Fred. Jacobsen, Kjøbmand Gregersen, Sparekassekasserer Rosenstand, Værtshusholder A. Weis samt Værtshusholder Th. Nissen, og førte dem imorges ved deres Afmarsch nordpaa, formodentlig til Kolding. Redaktør Larsen blev ligeledes herfra ført nordpaa.“ I „Ribe Stiftstidende“ af 4. Maj tilføjes: „Foruden de i Mandags nævnte 9 Borgere arresterede Østerrigerne ogsaa Kjøbmand Bøggild, hvem vi i den store Skyndsomhed forglemte; maatte Fjenden blot have gjort ligesaa.“

nale Mennesker fra 7 jydsk Byer, 68 i Tallet, som kom hertil dels den 4de dels den 5te Mai, fik Lov at reise tilbage den 5te; det var en kort Fornøielse. De fra Ribe kom den 4de om Formiddagen og droge om Aftenen ind i et Logis, som vi fik Lov at besørge dem, hvor de havde et tarvelig udstyret, men forøvrigt godt Logis; men de maatte ikke gaae ud. I Løbet af Dagen den 5te fik de alle Meddelelse, at de vare frigivne og kunde reise hjem igjen, hvad de da ikke lod sig sige to Gange, og de reiste om Aftenen den 5te¹. Forinden de reiste, fik vi en skriftlig Meddelelse, som vi endog gæve Tilstaaelse for, at vi ogsaa vare fri og kunde reise, og det meddeltes selvfølgelig de Bortreisende, at de kunde bringe det Budskab hjem, at vi vilde komme Dagen efter. Jeg bestilte endog min Vogn til at kjøre mig imøde ad Rødekro. Men om Aftenen efter at de andre vare borte, den 5te, kom Kommandanten til os og meddelte, at det var en Feiltagelse med Tilladelsen for os. Vi skulde blive. Der var kommet Telegram derom fra Overkommandoen. Skuffelsen var selvfølgelig stor, men især gjorde det os ondt for alle de Kjære i Hjemmet, som nu forgjæves ventede os.

Vi leve altsaa fort paa den gamle Vis, øvende os i Taalmodighed, og nogle af os i al Fald trøstende sig med den Tanke, at man ikke kan vide, hvor stort

¹ „Ribe Stiftstidende“ af 7. Maj 1864 beretter: „Igaar Eftermiddags havde vi den Glæde at se de ti i Mandags arresterede Borgere komme tilbage, frigivne af Fjenden, og idag vil Stiftamtmanden og Borgmesteren komme tilbage hertil. . . . I Anledning af den glædelige Begivenhed med Øvrighedens og Borgernes Tilbagekomst vajer idag overalt i Byen Dannebrog, og Stemningen er mere fortrøstningsfuld, end den har været i lang Tid.“

et Gode for os eller andre Hjemkomsten vilde være under de bestaaende Forhold. Jeg venter nu med Længsel Brev fra Frederik for at erfare, hvordan de have det; jeg frygter næsten for, at han skal være kjørt med Vognen ad Rødekro til. Jeg havde Brev fra ham den 7de i Lørdags af 5te; da havde de det godt og ved det gamle.

Igaar var her megen Bevægelse paa Grund af en stor Forsamling, som vi forøvrigt ikke saae meget til, da vi (paa to nær, som toge paa Landet) holdt os inde hele Dagen. — Jeg fik igaar et uventet Besøg, idet Hr. Otto Hansen¹ havde den Uforsømmethed at gjøre mig en Visit. Han var formodentlig kommet her til den store Fest, og den Lømmel kunde vel vide, at jeg ikke vilde have med ham at bestille, da jeg aldrig i de 16 Aar siden 1848 har opsøgt ham, naar jeg var i Flensborg. Jeg fortrød, at jeg ikke lod ham afvise; men der opstod tillige ved Anmeldelsen en øieblikkelig Forveksling hos mig, at det var Julius². Jeg tror imidlertid, at han vil have faaet en utvivlsom Fornemmelse af, at hans Besøg var mig uvelkommen, og han skruddede snart af. Hans Besøg ærgrede mig meget.

Fra Ribe hører du vel ikke nu; de have havt det forholdsvis roligt og hidtil kun kortvarigt Besøg af fjendtlige Tropper.“

^{10/6} 1864. „Nu idag er Friheden da atter forkyndt os³ og forhaabentlig denne Gang for Alvor. Vi pakke

¹ Købmand i Flensborg, Fætter til Stiftamtmand Nielsens Hustru; havde i sin Tid studeret Kemi ved Universitetet i Kiel.

² En Broder til ovennævnte Otto Hansen; Købmand i Flensborg.

³ Jfr. Tillæg IV.

ind og agte at reise herfra iaften med Jernbanetoget til Flensborg eller Rødekro, og haabe at naae Ribe imorgen Eftermiddag. Anledningen til vor Frigivelse, om der er Vaabenstilstand eller deslige, ved vi ikke.“

^{12/5} 1864. Ribe. „Jeg vilde idag have skrevet et ordentligt Brev til dig; men jeg maa nøies med at sende dig disse Linier.

Jeg befinder mig da nu velbeholden i mit Hjem, hvor jeg ankom Onsdag Aften. Det var mig mindre behageligt, at jeg traf Byen besat af østerrigsk Infanteri og Rytter¹, som til Sikkerhed for 50,000 Rdl. preuss., der vare forlangte af Ribe By, lagde Beslag paa alle Butikker og Støberiet ved at forsegle dem; alt fra Gjørtz's Fabrik slæbtes over i Klubsalen hos Greisens;

¹ „Ribe Stiftstidende“ af 12. Maj 1864 beretter: „Man har nu vænnet sig til at blive overrasket dels paa en behagelig dels paa ubehagelig Maade. Af sidstnævnte Art var saaledes igaar Eftermiddags den pludselige Ankomst sydfra af ca. 350 østerrigske Soldater, nemlig 300 Feltjægere og 50 ungarske Husarer, som paa Kommunens Vegne bleve indkvarterede i Byen. De rekvirerede forskjellige Levnedsmidler til en Værdi af 1500 Rdl. . . . De Fjendtlige havde ligesom de foregaaende Gange, de vare her, afspærret Byen. Imorges droge de bort, nogle til Kolding og nogle sydpaa. — Kort efter Fjendens Ankomst igaar havde vi derimod den glædelige Overraskelse at se Stiftamtmand Nielsen og Borgmester Meinert komme tilbage fra deres Arrestation i Rendsborg. Byfogden i Varde, Bagger, var ligeledes med.“ Den 14de Maj meddeler samme Blad, at det dog kun var nogle enkelte af de fjendtlige Soldater, der droge bort den 12te. „Hovedstyrken blev og er endnu indkvarteret her.“ Af et senere Nummer af Bladet ses, at de først forlode Ribe den 17. Maj. De afløstes samme Dag af et lignende Antal Tyrolere og Steiermarkere, som spillede „den tapre Landsoldat“, da de droge ind i Ribe.

men igaar blev alt frigivet igjen. Inat kom her en Feltjæger fra Kolding, som bragte mig en Indbydelse fra Feltmarschal Gablenz om idag at komme til Kolding til en Konference om de fjendtlige Troppers Forpleining under Vaabenhvilen, og jeg afreiser om 1 à 2 Timer. Det var kjedeligt at jeg nu ikke kunde have Pinsen i Ro eller dog være hjemme. Vi have fem Ungarer (Husarer) i Kvarter, nogle kunstige Snegle, som man ikke kan forstaae. Denne Afdeling drager nok af, og saa kommer der 800 Mand Østerriger, hvoraf 300 blive her i Byen, de øvrige paa Landet her omkring. Kommandøren skal være i Logis hos os. — Saa snart jeg kan, mere. Frederik hilser; han er kontant og snakker ungarsk. Postgangen maa vel nu blive aabnet.“

17/5 1864. „Mit sidste Brev til dig var temmelig afjaget og kortfattet, og jeg skrev det i den Forventning snart at tilskrive dig et fuldstændigere Brev; men Tiden og Dagene have været saa optagne, at det ikke har været mig muligt at finde Leilighed dertil. Det var nok om Morgenens forleden, da jeg stod i Begreb med at reise til Kolding, at jeg skrev, og nu er det Sengetid; Frederik ligger paa sit grønne Øre, og imorgen tidlig agter jeg mig til Varde, saa at der heller ikke er overflødig Tid denne Gang. Jeg fortalte dig nok, at jeg ved min Hjemkomst fra Rendsborg fandt Byen fuld af Ungarer. Det var en rigtig raa og tyvagtig Bande, simpel fra øverst til nederst. Min Reise til Kolding gik meget vel. Feltmarschal Gablenz er en hel anden Mand end det gamle Vrøvl Wrangel. Gablenz er en høi, mager Mand, maaske noget streng, men vistnok tillige en respektabel Fjende

og en Mand af honnette Grundsætninger. Han ytrede bl. a. at jeg ikke maatte tro, det var ham en Fornøielse at være her; han vilde glæde sig den Dag, da Keiseren vilde kalde ham tilbage. Om Udpresningerne sagde han: „Ich habe die Geschichte nicht erfunden.“ I Kolding fortalte man, at da han ved Indrykningen i Fredericia passerede Landsoldaten, stod han af Hesten, blottede sit Hoved og lod Brigaden salutere. Det staar dog altid i Strid med Preussernes lumpne Færd mod Løven i Flensborg. Pinsedag, et Par Timer efter at jeg var kommet hjem, rykkede en Bataillon Steiermarker Jægere (Tyrolere) ind, og de have nu Standkvarter her. Oberstløjtnanten, Kommandøren, bor hos mig. Det er en beskeden, fordringsfri Mand, som holder streng Orden. Det er en hel anden Race end de ungarske De føre et smukt Musikkorps med sig. I Varde ligger General Nostiz. Det er hans Brigade, som ligger i Ringkjøbing, Varde og Ribe. Da de marscherede til Varde, blev en Mand i Veirup skudt af et Par Marodører, fordi han nægtede at give dem, hvad de forlangte. Gjærningsmanden slipper næppe helskindet fra det; men det er ikke sandt, at han alt er skudt, som Aviserne fortælle¹.

¹ „Ribe Stiftstidende“ af 17de Maj beretter herom følgende: „Et Regiment fjendtlige Soldater, som i Søndags Formiddags marscherede fra Kolding til Varde, gjorde Holdt ved Veirup i Gjørding Sogn; en Afdeling kom til at staae paa Landeveien tæt ved Kroen og nogle Gaarde; øieblikkelig væltede de Menige sig ind i Gaardene og borttog alt Spise- ligt tilligemed, hvad de forefandt af Linned. Da de skulde bortmarschere, kom en Menig og en Oppasser ind til Gaardmand Otto Pedersen og forlangte Øl. Da denne ikke hurtig nok efterkom Ordren, skjød man ham gennem Hovedet. En Nabo gjorde Anmeldelse til Officererne, og den Skyl-

Det kaldes Vaabenhvile; men det er rigtignok en ringe Hvile. Her er i al Fald Uroen først ret kommen. Men ender Vaabenhvilen ikke med en Vaabensstilstand eller Fred, saa ved jeg ikke, hvordan det skal gaae; thi her er nu udtømt paa Forpleiningsførnødenheder.

For dog ogsaa at tale om det Fredelige: Frederik har maaske fortalt dig, at Svanerne ligge paa Æg tæt ved Broen. Det er morsomt at se. Deres Rede er ligesom en lille Høstak, omtrent en Alen høi. De bryde sig slet ikke om al den Færdsel paa Broen."

^{28/5} 1864. „Jeg har modtaget dit Brev af 20. d. M., og glæder det mig, at du har det vel og i Ro. Det kunne vi ikke glæde os ved; thi Vaabenhvilen fører meget trykkende med sig. De fjendtlige Tropper, vi nu have, iagttage en streng Disciplin, og man kan ikke klage over deres Opførsel. Der er endog de Kvarterværter, som ere nær ved at fraternisere med dem. De forpleie nu sig selv fra deres egne Magasiner, og mange levere deres Naturalier, Kjød, Gryn, Ris, Brød m. m., af til deres Vært, som da bespiser dem, men selvfølgelig med Tillæg. Vore Menige koge selv sammen med Biskoppens i Bryggerset der. De faae her i Huset kun Morgenkaffe. Oberstløjtnanten faar Morgen og Aften; til Middag spise Officererne sammen i

dige blev funden. Man hentede Herredsfogden i Holsted, og et Forhør afholdtes, medens tillige en Mængde bleve arresterede for Tyverierne. Igaar blev Morderen skudt paa Gjæringsstedet og Tyvene afstraffede." — Under 19. Maj berigtiger Bladet denne Meddelelse derhen, at Gjæringsmanden ikke blev skudt, men ført i Arrest, da han ikke vilde vedgaa Forbrydelsen.

Ørums Bolig¹, hvor de selv køkse. (Ørums Gaard er solgt til Nedbrydning.) For saa vidt gaar det jo. Men Forholdet medfører, at man jo maa bøie sig for mangt et Krav, som man kun savner Magten til at afvise.

Jeg skylder dig i Grunden en Fremstilling af, hvorledes det gik mig og os, før vi landede i Rendsborg. Derfra kunde jeg ikke opvarte med den. Jeg har været bange for at begynde derpaa, fordi Tiden sædvanlig ikke slaar til, og jeg ved heller ikke, om den gjør det idag.

Den 9. Marts havde jeg Amtsraadmøde, og netop som vi vare færdige og sad ved Middagsbordet, meldtes, at der paa Kontoret var to Preussere, som ønskede at tale med mig. Det var et Par Intendantter, som forlangte en skriftlig Erklæring om, at jeg vilde gaae ind paa et Forpleiningsarrangement i Kolding². Dette nægtede jeg, men erklærede, at jeg næste Dag vilde komme til Kolding og se Tingene an. Dermed nøiedes de og droge afsted.

Næste Dag (Torsdag) reiste jeg til Kolding og tumlede der omkring med Forpleiningsvæsenet, havde meget Vrøvl med den preussiske Generalintendant og fik oprettet en Forpleiningskommission i Forening med Veile Amt. Da Amtmand Dahl ikke kunde komme til Kolding, men bad mig komme til sig, reiste jeg Fredag mod Aften til Veile, som blev en høist ubehagelig Tur. Knud³ var min Kudsk. Det blev bæl-mørkt, og ofte og længe maatte vi i rygende Storm

¹ Ørum, Branddirektør for hele Amtet, boede i Sønderports-gade, der hvor Nygade nu er skaaret igjennem.

² Jfr. Tillæg II.

³ Vognmand Knud Clausen. Stiftamtmand Nielsen havde selv en Vogn, men ingen Heste.

og øsende Regn holde paa Veien, som spærredes af lange Rækker fjendtlige Trænvogne, hvorfra Skraal og Hyl lød i Mørket. Omsider naaede vi ind i Veile, hvis Gader spærredes af Vogne. Et Par Dage forinden var Byen taget med Storm, og der var høist uhyggeligt, fuldt op i hver Krog af Fjender. Efter at have talt et Par Ord med Amtmand Dahl, søgte jeg forgjæves om efter en Plads for mig og Hestene. Omsider fandt jeg den i Gjæstgivergaarden, hvis Vært gjenkjendte mig fra forrige Krig. Men Pladsen bestod i, at Knud fik Hestene ind i en Stald, der holdtes parat for den preussiske Kronprins, som ventedes om Natten. Knud maatte Natten igjennem staae hos Hestene. Min Plads bestod i, at jeg lagde mig paa en Væggekanapé i Skjænkestuen, der var fuld af preussiske og østerriigske Officerer. Jeg lod, som jeg sov. Ud paa Natten kom Kronprinsen med en Flok andre Officerer. Jeg kjendte ham ikke deriblandt. (Senere ved Møderne i Kolding hos Wrangel var der en Officer, som oftere underholdt sig med mig i Forværelset, og da jeg tilsidst spurgte Ordonnansen, hvem det var, erfarede jeg, at det var Kronprinsen.) De droge videre nordpaa. Tidlig Morgen droge vi tilbage ad Kolding til og mødte tæt udenfor en stor Skare 500 à 1000 civile Mennesker (de bekjendte Jellinge Folk), som under østerrigsk Bevogtning dreves til Skandsearbeide. De saae rædsomt beskidte og forjædskede ud; nogle gik gnavnende paa tørt Brød.

Vi naaede da tilbage til Kolding, og jeg maa bemærke, at jeg under al min Færden til Vogns og til Fods mellem Fjender (i min Uniform) aldrig har været udsat for Ulemper eller bleven utilbørlig begejnet af Soldaterne. Om Lørdagen i Kolding færdedes jeg

atter med Intendanturvæsen; men da jeg dels var kommet hovedkuls hjemme fra, dels mærkede, at Luften begyndte at blive lummer, besluttede jeg at tage hjem, men at vende tilbage til Mandag. Jeg vilde dog ikke forlade Kolding hemmelig, søgte derfor Wrangel op, dog uden at tale med ham, og lod Generalintendanten vide, at jeg reiste hjem for at komme tilbage.

Jeg naaede hjem Søndag Morgen Kl. 4 efter en slem Kjørsel, tildels som Følge af, at vore Tropper havde (høist uforsvarligt og unyttigt og mod min Protest) afbrændt Foldingbro Bro.

Søndag Formiddag, faa Timer efter min Hjemkomst, indfandt sig uventet en preussisk Officer¹ med venlig Indbydelse fra Hr. Wrangel til mig at følge med den Udsendte til Kolding. Jeg udtalte for Personen min Forundring og Harme over slig Fremgangsmaade, da jeg frivillig var reist til Kolding midt i Mudderet og havde anmeldt min Afreise o. s. v. Han undskyldte sig med sin Ordre og sagde, at han ikke skulde betragte mig som prisonnier². Mit Spørgsmaal om, hvorfor han da mødte i mit Hus med opplantede Bajonetter (det gjorde han), besvarede han med, at det var for Gadedrengenes Skyld, som kastede Sten efter ham. (Sludder.) Jeg svarede ham, at jeg nok vilde reise til Kolding, men ikke forlade Byen i hans Selskab, og det fandt han sig i og forlod Byen med sine Snes Mand til Vogns. Jeg havde sagt ham, at jeg vilde træffe ham i Skodborghus; men da jeg holdt ved Linttrup Kro, kom et Par Pikkelhuer til Vogns i strygende Fart og bragte Besked fra Officeren, at han ventede

¹ Efter Beretning i „Ribe Stiftstidende“ af 14. Marts 1864 var det en Løjtnant og 25 Mand preussisk Militær.

² ɔ: Fange.

mig en Milsvei tilbage ved en anden Overgang over Kongeaaen, og at jeg maatte komme derhen. Jeg nægtede det — han kunde komme til mig i Skodborghus, som jeg havde sagt. Pikkelhuerne lode sig nøie dermed og smurte strygende tilbage. Jeg hørte siden, at Officeren under sin Venten i Villebøl havde været fnysende gal; men han kom meget høflig til mig i Skodborghus. Men nu vilde han ikke lade mig af Syne og spurgte først, om der ikke var Plads til en tredie Person i min Vogn, hvortil jeg svarede „nei“, og derhos om jeg havde noget imod, at vi fulgtes ad til Kolding, hvortil jeg svarede „nei“. Der kørte da en Vogn eller flere med Bevæbnede foran og ligesaa bagefter min Vogn, og saaledes naaede jeg — men ikke prisonnier! — Kolding, kørte hen for Wrangel (det var Nat Kl. ca. 1), som med en høflig Undskyldning for Opholdet bad mig møde hos sig næste Formiddag. — Høflighed *i den ydre Form* er i det Hele efter min Erfaring en temmelig almindelig Egenskab hos de preussiske og østerrigske Officerer.

Jeg har glemt at sige, at Borgmester Meinert fulgte med mig efter lignende Indbydelse.

Officeren, som hentede os, eftersaae Kasserne i Ribe; men de vare selvfølgelig tomme.

Næste Morgen saae jeg paa Torvet i Kolding holdende Byfoged Bagger fra Varde, som paa lignende Maade meget forceret var hentet.

Næste Morgen indfandt jeg, Bagger, Meinert og Byfoged Monrad i Kolding os hos Hr. Wrangel, og opholdt os først i et meget stort Værelse („Kriegscanzelei“) fuld af Officerer, indtil en graahaaret Person kom ind fra Sideværelset og præsenterede sig for os med de Ord: „Ich bin Wrangel.“ — Gid F.....

havde dig, tænkte jeg, — og vi fulgte nu med ham ind, hvor der egentlig kun vævedes temmelig almindelig om Forpleiningsvæsenet, og han søgte at indlede sine kommende Fordringer, som vi svarede paa med diplomatisk Finesse. Tiden var ikke kommet til aaben Fægtning. Amtmændene og Borgmestrene fra Veile, Skanderborg og Aarhus vare indbudte paa samme venlige Maade som vi, og vi tilsagdes til nyt Møde næste Formiddag. Hr. Wrangel indbød os ved Afskeden til sit Taffel, som vi dog ikke kunde have den Ære at profitere af.

Næste Formiddag mødte vi alle en galla, stædedes for Hr. Feltmarschallen i Overværelse af hans Stabschef, Feltmarschalløitnant v. Falkenstein, et Par andre høiere Officerer, en protokolførende Officer og Generalintendanten. Jeg var bleven udnævnt til Ordfører, og Komedien førtes saaledes væsentlig mellem Hr. Wrangel og mig. I Baggrunden af Sagen laae Alvor, men Formen var forbunden med mange Pudsigheder med det gamle Vrøvl. Jeg indledede Affæren med et Angreb paa Generalintendanten (en), som man senere sagde, jeg havde behandlet som en Hundsfot, og vist er det, at han fortjente det. Og derefter rykkede Hr. Wrangel frem med Hovedskytset, idet han forlangte 200 Heste og 30,000 Par Støvler (Hr. Marschallen præsenterede selv et Par langskaftede Mønsterstøvler) eller i Stedet for de sidste 8 Rdl. pr. Par eller 240,000 Rdl. Det var egentlig det sidste, Penge, som de Saa stor Lyst, jeg kunde have til at gjentage Detaillen af vore Forhandlinger, som stundom gik over i det Komiske, idet den gamle aabenbart saa gjerne vilde slippe for at agere Rovdyr, saa maa jeg dog renoncere derpaa; thi det vilde føre

mig for vidt. Resultatet var, at vi ikke kunde tjene ham med det Forlangte, og vi bleve da dimitterede, efter at tilsidst Hr. v. Falkenstein havde holdt en Donnertale med Betydning at blive sammen i et Kvarter. Der kom om Eftermiddagen Hr. Vogel v. Falkenstein til os, holdt i største Forbitrelse en Tiltale, slog i Bordet og truede os med „eiserner Strenge“ og med Krigsret, dersom vi ikke vilde lystre, og, efterat jeg blot med et Par Ord havde svaret, at han som Officer vel maatte vide, hvad det var at handle efter Pligt og Ordre, stormede han ud af Døren.

Om Aftenen sendte vi et skriftligt Svar¹ til Feltmarschallen og bleve nu den næste Morgen beordrede til Møde. Vi indførtes da i et mindre Værelse med Vagt for Døren, hvor der var tilstede Kommandanten, en protokolførende Officer (Fløiadjutant v. Stiele), en anden Officer og Generalintendant — v. Stiele forelæste os, at vi ved vor utilfredsstillende Erklæring havde forspilt mere at forhandle med Excellencen, og forelæste os to Alternativer: *enten* at efterkomme de skete Fordringer, hvorpaa vi havde at svare efter 10 Minutters Forløb, *eller* en Time efter at føres som Arrestanter til Rendsborg og vort Gods konfiskeres. Uhret blev lagt paa Bordet, og efter de 10 Minutters Forløb dikterede jeg Svaret til Protokollen, som i det væsentlige gik ud paa: „Es bleibt halter beim Alten.“ Jeg underskrev Protokollen og mine 9 Kolleger med mig. Vi vare oprindeligt 11, men en af Selskabet, Etatsraad Willemoes fra Aarhus, blev benauet, eller, som det hedder, syg, og maatte melde sig fra Tjenesten; han slap for at komme til Rendsborg.

Det kom nu an paa at benytte Timen godt. Vi maatte

¹ Tillæg III.

ikke engang slippe ud af Værelset for at hente vort Tøi, hvem der havde noget. Men Byens Folk stormede straks til, og vi fik Bud efter vort Kram. Ægtvogne bleve os anviste, men hvem der havde egne Vogne, fik Lov at benytte dem (jeg havde Knud med min Vogn). Vi fik Papir og Pen til at skrive et Par Ord hver til Sit, vi fik bestilt Smørrebrød, Øl og Snaps; der var en Mudder af Tragisk og Komisk, men med uforsagt Mod; og omsider rullede vi afsted til vort nye Hjem, omgivne af en stor Stimmel af Kolding Bys Befolkning. Hr. Wrangel (som man vist havde forbudt at see os) har dog vist faaet vapeurs¹; thi han lod os før Afreisen spørge, om nogen af os behøvede Penge eller Linned, hvilket menneskekjærlige Spørgsmaal besvaredes med — fuldstændig Tausched. — Før Protokollen sluttedes, bemærkede jeg, at Borgmestrene i denne Sag vare uansvarlige; det var kun Amtmændene, man havde at holde sig til, men fik til Svar, at Borgmestrene skulde med som ansete Mænd som Gisler — og saa droge vi af, hver Vogn med en pikkelhuet ved Siden af Kudsken. — Vor Fører led formodentlig af den samme Følelse som de fleste af hans Kolleger med Hensyn til os og vor Behandling — af Skam. Han behandlede os meget gentlemanmæssigt, saa vidt det stod til ham. I Haderslev spiste vi til Middag og fik Besøg af Stockfleth², Herredsfoged Frederiksen³ og Baron Düring-

¹ Her i Betydning af: Skrupler.

² Amtmand over Haderslev Amt William Walker Stockfleth,
* 18. Oktober 1802 † 9. Maj 1885.

³ Herredsfoged i Toftlund.

Rosenkrantz¹. I Flensborg vare vi hos den i dansk-sindet Henseende uovertræffelige Madam Rasch² og gik derfra med Jernbanen. Det var utvivlsomt et Træk af vor Ven Vogel v. Falkenstein (senere i vort hemmelige Sprog kaldet Blankensteiner, som Hr. Wrangel hed „Skomageren“), at der paa Jernbanen anvistes os *trede Plads*. Vor Fører tillod os at gaae paa anden Plads for egen Betaling.

Hvorledes vor Optagelse i Rendsborg Kronværk var, er dig jo omtrent bekendt. Den var gemen, nemlig alle ti i to smaa Værelser paa Straasække (med muggent Straa) og et uldent Tæppe over sig. Lagen var Luksus.

Det var otte lange Uger; men jeg tror ikke, at nogen af os er bleven klogere, det vil sige bøieligere ved Pressionen, og skulde Spektaklet begynde igjen, saa kan man let komme til at begynde forfra. — Den preussiske og bliver ved, og hvad slig en Vaabenhvile medfører for Embedsstanden, have Udenforstaaende vist ikke let ved at fatte. Vor Kommandant i Kronværk, en preussisk Officer, betegnede Hr. Vogel v. Falkenstein som „ein Eisenfresser“ — „ein rücksichtsloser Kerl“ — og denne Størrelse har nu Kommandoet over den preussiske Armé i Jylland. For ham gives der ingen Kur, undtagen et godt Stykke af en Granat.

Der har været talt i Monrads³ Depesche og i Bla-

¹ Ernst Frederik Baron Düring-Rosenkrantz til Christiansdal ved Haderslev, Ritmester, * 28. Februar 1830 † 25. Maj 1890 paa Tulstruplund ved Fredensborg.

² Havde et meget søgt Hotel ved Nørretorv i Flensborg.

³ Ditlev Gothard Monrad * ²⁴/₁₁ 1811, † ²⁴/₃ 1887. Konsejlspræsident ³¹/₁₂ 1863—³/₇ 1864.

dene om farlig Sygdom iblandt os. I Formen var det ikke saa korrekt udtrykt; men vist er det, at Behandlingen og vor Anbringelse var saaledes, at der var aabenbar Fare for Sundhed og Helbred, især ved den Aarstid, og der var dem iblandt os, hvis Nervesystem alt det Forudgaaende, al den Tvang og Trudsel og Pression havde aabenbart angrebet. Men det gik jo over igjen; jeg for mit Vedkommende befandt mig stadig vel, og det har siden været Tilfældet, at sige legemlig; thi sjælelig har Harme og Uvillie ofte rystet mig igjennem. Men gid vi nu ogsaa snart for vort kjære Fædreland maatte kunne sige, det gik jo da over igjen, og gid det maatte gaae taaleligt over og saaledes, at vi kunne komme ud af enhver, hvilkensomhelst og nok saa løs Berøring med Alt, hvad som hedder Tydskland. Kun deri kan jeg see Frelse for Danmarks Fremtid. — Det kan være en betydningsfuld Dag for Danmarks Skjæbne, hvis man har forhandlet i London idag.“

7/6 1864. „Man er ikke sikker paa, om ikke det maatte falde D'hr. Tydskere ind med deres samvittighedsfulde Fortolkning af den den 11te endende Vaabenhvile en af de allerførste Dage forud at stoppe Forbindelsen med Øerne. Jeg vil derfor i Aften sende dig en Hilsen fra os. Vi have idag gaaet i Forventning om, hvad Dagen skulde bringe om Londoner-Konferencen, men forgjæves. Imorgen maa det da vise sig, om det atter skal gaae til Krig eller til fornyet Vaabenhvile eller til hvad? I Søndags, Grundlovsdagen, maatte vi da renoncere paa Flagning; men vi fik da en ret livlig og talrig besøgt Festivitet i Stand i den store Klubsal, som var prydet med Dannebrog

og gjenlød af vældige Hurra til de mange patriotiske Skaaler. Damerne agerede Dannebrogflag paa Garderne, idet de havde pyntet sig med Hvidt og røde Sløifer. Men det er nærvædt, at de østerrigske Soldater slaae sig paa samme Parti. Det er Tyrolerjægere, som bære Hanefjeder paa Hatte og Huer; men nu stikke de ogsaa danske Farver op. Jeg saae i Aften en med røde og hvide Fjeder paa Huen, og de skaffe sig ganske smaae Dannebrogflag, som Hilmar¹ sagde, de stak paa Huen.

I Søndags kom Kommandøren, som bor her, i et Ærinde herop, og da han saae Flensborg-Løven over min Pult, spurgte han, hvad det var; jeg sagde ham, at det var et Mindesmærke, som man havde ødelagt i Flensborg, og tilføiede en Bemærkning om den derved skete Uret. Han skyndte sig da at sige: Ja, men vi (Østerrigerne) have omgivet Deres Landsoldat med en smuk Have, og jeg har sendt min Kone et Fotografi deraf.

Saadanne ere Modsigelserne; men jeg betragter ligefuldt Østerrigerne som dem, der have solgt sig til Fanden. Officererne have her aldeles ingen Adgang til Familierne, hvorover de ere misfornøiede. Paa Landet familiariserer man nok mere med dem; men paa Estrup, hvor de ikke vilde have med dem at gjøre, er deres af Major bleven yderlig forbitret og har lovet at tænke paa dem ved Vaabenhvilens Udløb. I ved ikke derovre, hvad det er, saaledes at færdes mellem alt

¹ John Hilmar Stephensen * ³⁰/₁₂ 1846, Søn af Overauditør, By- og Herredsfoged Olaf Stephan St. i Varde og Oline Henriette f. Friis, 1864 Student fra Ribe, 1870 cand. juris, 1876 Overretssagfører i København, 1880 konst. Kontorchef for Island, 1885 Departementschef. † ¹¹/₅ 1889.

det, og hvilket Tryk der dog hviler over alt. Men I skulle dog slet ikke tænke Eder os som forsagte. Naar vi blot kunde see en nogenlunde skikkelig Ende paa det Hele. Men hvordan det skal komme til at see ud, dersom Spektaklet skal begynde igjen, maa vor Herre vide.“

10/6 1864. „For et Par Timer siden modtog jeg telegrafisk Meddelelse om, at Vaabenhvilen er forlænget til den 25de inklusive, og saalænge har vi altsaa formodentlig den Fornøielse at beholde her.

Svanerne have nu 6 Svanlinger, nogle smaa morsomme, dunede Tingester. De have allerede trukket sig op ad Aaen.“

23/9 1864¹. „Den Indkvartering, vi have, skal reise syd paa paa Søndag²; men der kommer vel andre efter. Man snakker om Udrykning af Jylland; men det er vistnok kun Snak.“

1/10 1864. „I Marts Maaned sendte jeg mine Geværer til Fanø i en Kasse, som senere, da Fjenden truede med at gaae derover, blev sendt til Arsenalet i Kjøbenhavn. Vil du ikke, naar du engang har Lei-

¹ Under 20. Aug. meddeler „Ribe Stiftstidende“: „I Torsdags (den 18. Aug.) feirede de her i Byen stationerede østerrigske Tropper deres Keisers Fødselsdag ved en stor Militærparade og en efter katolsk Ritus i Domkirken afholdt stille Messe, under hvilken der affyredes Salver udenfor Kirken. Ved Paraden bleve nogle Soldater af deres Oberst dekorede med Hædersmedaillen.“

² Det var en Afdeling af den østerrigske Brigade Thomas. Samme Dag, den drog bort, rykkede to Kompagnier østerrigske Pionerer, ledsagede af et Pontonbrotræn, ind i Ribe og blev indkvarterede der. („Ribe Stiftstidende“ den 27. September 1864.)

lighed, faae Kassen afhentet og beholde den i din Forvaring indtil videre.“

²/₁₀ 1864. „I denne Uge faae vi det muntert; til den 6te eller 7de er anmeldt en Regimentsstab og en Bataillon foruden de 700 Mand, som ligge her og i Omegnen. Alt skal nu ligge i Byen — en 1700 Mand og 300 Heste, som alle skulle have varme Kvarterer og Senge — dog ikke Hestene. Hvordan de skulle faae det, maa vor Herre vide. Ordren, hvormed de anmeldtes, overgaar alt tidligere i Hensynsløshed og Raahed. Der siges udtrykkelig og gjentagen, at der ikke skal tages videre Hensyn til Kvartergiveren, end at der lades ham ét Værelse til Brug; alt andet kan tages; Lazarether, Skoleleilighed, Øvelsespladser m. m. m., alt skal ydes paa det Fuldstændigste. I Modvilighedstilfælde tilsiges „Vorsteher der Stadt“ at kunne vente Vand- og Brødstraffe, og den Kommanderende kan skjærpe Straffen efter Omstændighederne, altsaa vel Prygl, ellers ved jeg ikke, hvad det skal være. — Folk have ofte talt om den østerrigske Humanitet; nu kan de lære den at kjende i sin Glands. Vi have Hauptmanden for den Afdeling, som ligger her, her i Huset. Han har været her en otte Dage; men jeg har ikke endnu truffet sammen med ham eller blot set ham. De tidligere, lige indtil Generalen, have altid anmeldt dem hos mig eller gjort Visit; det har dette Stykke ikke. Han foruleiliger os forøvrigt ikke, men tilbringer hele Dagen til Sengetid (formodentlig) i deres Forsamlingslokale i Hotel Greisen.

Det kan blive morsomt til Vinter, dersom de ikke faae afvrøvlet i Wien; men forknytte lade vi os ikke, uagtet Kjøbenhavn ingen *Anelse* har om Torturen.“

^{15/10} 1864. „Idag har det tydske Postvæsen sin sidste Dag her; det reiser af i Morgen. Jeg tænker, at hele Menuetten snart gaar samme Vei. Forøvrigt forulempes vi slet ikke af vor Indkvartering her i Huset. De betee sig exemplarisk stille og rolig, og man tænker slet ikke paa, at der er saadan en Flok Fjender i Huset. Nu ligge der 10 i Salen; de gaee meget tidlig til Sengs; deres Middagsmad faae de kogt her i Huset, men ellers faae de intet; *hver* Dag Kjødsuppe og Kjød, som de levere, og saa mange Kartoffler, som de ville æde. Den Pression kan vi holde længe ud. Den aandelige er den værste. Imorgen gjør jeg en Tur til Varde.“

^{26/10} 1864. „Det gaar her hos os i den sædvanlige Tur. Dog var sidste Nat vor Indkvartering betydelig forøget; thi foruden vor sædvanlige Indkvartering: 1 Bataillonskommandør, 10 Mand, 2 Staldkarle, 1 Tjener og 2 Heste, fik vi til: 1 General og 1 Adjutant — saa véd jeg da, at vi vare godt forsynede¹. Men man kan vænne sig til meget, og det er Bevis paa, at vi have en rummelig Bolig; thi den lille Spisestue og hele øverste Etage have vi dog holdt fri. Det er ikke efter kjøbenhavnsk Leilighed. Hver Dag snakkes der nu om Marschordre, og jeg fik igaar Skrivelse fra en Division i Aalborg, som bestilte Marschkvarter for to

¹ „Ribe Stiftstidende“ af Mandag den 10. Oktober meddeler: „Den i Fredags og følgende Dage hertil ankomne større Troppestykke udgjør 5 Kompagnier af Regimentet „Groszherzog von Hessen“. Der er for Øieblikket ialt indkvarteret ca. 36 Officerer og 1300 Menige samt ca. 70 dels Officersdels Trænheste; i Fardrup og Seem Sogne samt i Lustrup er der indkvarteret 3 Officerer og ca: 176 Mand samt 269 Heste.“

Batailloner i Holstebro, men dog uden at bestemme Dagen; det spøger da saaledes for.“

^{4/11} 1864¹. „Nu er da Freden sluttet, og i Morgen samles jo Rigsraadet. Det var ønskeligt, at de ikke vilde spinde Traaden alt for lang; thi man vil vel sagtens dog ikke begynde forfra.“

^{16/11} 1864². „Nu skynder sig ud af Landet alt, hvad de kan, viselig erindrende Art. 6 i Tillægsprotokollen, som siger, at fra Fredsratifikationens Dato skulle de selv betale for alt her i Landet, — og Profiten er en mægtig Drivfjeder for de Folk. Derfor holde de vel ogsaa i Wien tilbage paa Ratifikationen. Iforgaars afmarscherede Pionererne herfra; igaar kom

¹ „Ribe Stiftstidende“ af 3. November meddeler: „Igaar (Alle Sjæles Dag) afholdt det herværende østerrigske Militær i Domkirken en Sørgegudstjeneste til Minde om de faldne og afdøde Krigere. Høitideligheden begyndte Kl. 8 om Morgenen med en Sjælemesse for de Afdøde. Ved Alteret var som Symbol paa den jordiske Forgjængelighed en Sarkofag henstillet, omkring hvilken var anbragt de forskjellige østerrigske Landes Vaabenskjolde, omgivne af en Skjoldvagt. Sørgemusikken og Messens hele alvorlige Præg gjorde et gribende Indtryk. Feltpræsten besteg derpaa Prædikestolen og holdt en kort, men dybt bevæget Tale, hvori han bad Kriegerne ogsaa i deres Hjem, som de nu snart skulde gjense, at mindes dem, der havde kjæmpet ved deres Side, men som de dræbende Kugler havde bortrevet og som nu laa gjemte i Jordens Skjød.“

² „Ribe Stiftstidende“ af 8. November meddeler: „Divisionen v. Hobe i Aalborg har meddelt Amtet, at to til denne Division hørende i Holstebro kantonnerende Batailloner, hver paa 660 Mand og 50 Heste, ville iværksætte Udmarschen saaledes, at de i to paa hinanden følgende Dage tager Marschkvarter i Varde med en Rastdag i Egnen af Bramminge og i Egnen af Ribe.“

et Artilleritræn herigjennem, og en Bataillon hertil; idag afmarscherede denne tilligemed den, som har ligget her en 6 Uger, ca. 2000 Mand, — og i Eftermiddag kom en Bataillon fra Kolding Kanten, og afreiser i Morgen; til paa Søndag og Mandag er anmeldt 5 à 6000 Mand, og dermed skulde det være færdig — og vi have da ogsaa faaet nok af dem.

Jeg har mange, mange Gange været gal i Parykken og har stadig gaaet med en stille Ærgrelse over og over de preussiske og østerrigske Staters Niddingstogt imod os. Det enkelte Individ kan jeg ikke paasige noget ondt; de have i al den lange Tid ingen Molest gjort her i Huset. Den sidste Officer var en meget fordringsfri, beskeden Person; han var her i en 5 à 6 Uger, men vi saae sjelden eller aldrig noget til ham; han begjærede aldrig noget her i Huset undtagen en Kop sort Kaffe; men desmere nød han udenfor Huset, og sluttede iaftes med en ordentlig Blyhat, saa at han maatte følges hjem; han var Melankoliker og følte sig tilsidesat og skal derfor have vendt sig paa Drikkeradsen. Iaftes meldte han sig hos mig til Afreise; de gaae lige til Wien, sagde han: „i Berlin opholde vi os ikke, vi have ikke Venskab med Preusserne“, vare hans Ord uden Foranledning fra min Side, og saaledes er Stemningen helt igjennem; derfor marschere vel ogsaa Østerrigerne hjem af Vest-, Preusserne ad Østkysten.

Jeg gjorde for et Par Dage siden en Afskedsreise i den sydlige Del af Amtet, som vi nu skulle af med; det vakte ikke blidere Følelser mod vore Fjender; jeg var da ogsaa i Ballum hos vor Ven Knud Hansen.“

^{23/11} 1864¹. „Nu ere vi da komne af med det tyske Her er nu nok at gjøre med at faae Snavset feiet ud efter dem; her ser ud i Huset hos os, som om det var Flyttedag; der hvidtes og vadskes og skures for saa snart som muligt at faae Lugten af de forhadte Fjender ud af Huset.

Langt bort have vi ikke faaet dem; ³/₄ Mil herfra have vi det tyske Territorium, og gaar jeg en Jagttur til Enden af Lustrup Mark, saa kan jeg gjerne faa Fornøielsen at see en tydsk Pikkelhue patruillere paa den anden Side af Grændsepælene. Man har betænkt Ribe godt ved Grændsereguleringen med et Opland af ³/₄ Mil mod Syd og godt en Mil mod Øst, og nu skal endda dette fede Opland gjøres til et Toldgrændsepolitidistrikt. Det er brillante Udsigter, dersom ikke Regjeringen agter paa anden Maade at komme Ribe

¹ Den 17. November meddeler „Ribe Stiftstidende“: „Igaar Morges afmarscherede de i længere Tid her indkvarterede østerrigske Tropper af Regimentet „Groszherzog von Hessen“ alle bort til Tønder. Samme Dags Eftermiddag ankom her til paa Gjeennemmarsch ca. 2500 Mand af Regimentet „Belgien“, af hvilke 8 Kompagnier indkvarteredes her og i den nærmeste Omegn. De drage bort igjen imorgen.“

Torsdag den 24. November meddeler samme Blad: „I Søndags ankom Infanteriregimentet Nr. 72, „Ramming“, bestaaende af 1900 Mand, 57 Officerer, 72 Heste og 54 Stkr. Kvæg. I Mandags Infanteriregimentet Nr. 35, „Khevenhüller“, bestaaende af 1880 Mand, 60 Officerer, 90 Heste og 50 Stkr. Kvæg. Samme Dag ankom General Kalik med sin Stab, 4 Officerer, 25 Heste og 18 Mand I Mandags Middags passerede her igjennem til Vester- og Øster-Vedsted og Sønder-Farup 22. Jægerbataillon, ca. 90 Mand. Blandt de Tropper, som opholdt sig her i Søndags, vare adskillige langfingrede; thi paa flere Steder i Byen savnedes Noget, navnlig Levnetsmidler, bl. a. 4 Gjæs.“

til Hjælp; men jeg er bange for, at Tanken er ikke meget dyb i den Henseende. Der vil blive megen Mudder og Vrøvleri for mig endnu, inden jeg naaer Ro og sædvanlige Forhold; Grændseregulering og Aflevering af det afstaaede Distrikt og Opgjørelse af Krigsskade og meget andet vil længe give nok at trækkes med. Dog nu nok af den Vise.“

^{11/12} 1864. „Du har nok ved Frøken Petersen modtaget en Hilsen fra mig og veed altsaa, at jeg har været paa Kongereise hele den forløbne Uge; jeg kom hjem iforgaars Aftes. Jeg mødte Kongen i Veile Tirsdag; samme Aften droge vi til Kolding, bleve der til Torsdag Morgen, da vi droge til Fredericia, som Kongen forlod samme Dags Aften. Samme Aften reiste jeg til Kolding og kom hjem Fredag Aften. Det var meget bevægede Dage, og du vil jo have læst om dem i Bladene. Kongen og Kronprinsen bleve overalt modtagne med største Velvillie, og Akklamationerne stode ikke tilbage for nogensomhelst af Frederik VII.s feterede Reiser. Glandspunktet var i Kolding, hvor Opholdet især fik sit Præg ved Slesvigernes storartede Møde. En uendelig Masse Mennesker vare forsamlede, og Slesvigerne i tusindvis, kan man vel nok sige; til at tælle vare de ikke. Det var et gribende, vemodigt Møde, da de i den store Sal stædedes for Kongen¹. Kongen gjorde et godt Indtryk og kom i

¹ I en Meddelelse fra Kolding hedder det i „Ribe Stiftstidende“ af 10. December 1864 herom saaledes: „Ogsaa de Slesvigere, som dybt beklage at være blevne skilte fra Danmark, havde i stort Antal, endog langt nede fra Mellem-slesvig, følt Trang til at hilse endnu engang paa deres rette Landsmænd og at sige deres fordums Konge et Farvel. Efterat derfor Audiensen [i den i Svenssons Hotel arrangerede Audienssal] var sluttet, og Kongen kom ud paa Trappen,

stod der Slesvigerne og begjærede at stædes for Kongen, som svarede: Vær saa god, saa mange som Pladsen tillader. Salen fyldtes med Slesvigere, men det var langt fra, at alle kunde komme ind; thi man anslaaer Antallet af dem, som vare ankomne fra Slesvig for at se Kongen, til 5000. De overbragte Hans Majestæt Kongen en Afskedshilsen, som aandede den dybeste Smerte over Adskillelsen fra Moderlandet; men de vilde, som Hans Majestæt havde bedet dem om, sætte deres Fortrøstning til Ham „som i sin almægtige Haand holder Folkenes Lykke og Rigernes Skjæbne“, og skulde det komme dertil, at Befolkningens Ønsker skulde faae nogen Betydning ved deres Skjæbnes endelige Afgjørelse, da vilde de trøstigt bede Hans Majestæt være overbevist om, at det skal vise sig, at Kjærligheden til vort gamle Fædreland har dybe Rødder i den slesvigske Befolkningens Hjerter. — Med et Gud bevare Deres Majestæt! Gud bevare Danmark, vort gamle Fædreland! endte Slesvignerens Hilsen, hvorpaa Hans Majestæt svarede: „Naar De for mig have udtalt, at det har været Dem smerteligt at skilles fra Danmark og det danske Kongehus, da beder jeg Dem at være overbeviste om, at det ogsaa paa det dybeste har smertet mig, at jeg har været bragt i den Nødvendighed at maatte afstaae det gamle danske Kronland Slesvig, som i Aarhundreder har været forenet med Danmark. Af alle de Sorger og Bekymringer, som have tyndet paa mig i min korte Regjeringstid, har Intet mere nedbrudt mit Sind, Intet hvilet tungere paa mit Hjerte end Skilsmissen fra de brave, tro og loyale Slesvigere, som under saadanne tunge Tilskikkelser stedse have givet de mest glimrende Beviser paa deres Troskab og Hengivenhed for Danmark og det danske Kongehus, og som intet kjærere, intet inderligere Ønske havde end at forblive forenet med Kongeriget under mit Scepter. Men mine Venner! vi maatte alle bøie os under Forsynets Villie, og jeg vil bede den Almægtige at give Dem og mig Kraft og Styrke til at bære Skilsmisens bitre Følelser. Jeg takker Dem hjertelig for Deres Nærværelse her; jeg vil betragte den som et fornyet Bevis paa Deres Hengivenhed for mig og det danske Kongehus; mine bedste Ønsker for Deres fremtidige Vel vil stedse ledsage Dem, Gud bevare og velsigne Dem alle!“

det Hele godt fra Tiltalen til Publikum; ogsaa Kronprinsen syntes man godt om; jeg var stadig hans Sidemand ved Taflerne og havde saaledes god Leilighed til at komme i med ham. I Fredericia var Opholdet mest ombord, hvor der baade blev dejeuneret og dineret.“

^{30/12} 1864. „Det gamle Aar nærmer sig nu sin Ende, og det tager mange svære Minder med sig; men et nyt oprinder, og med det ville vi lade Haabet leve om bedre Tider; det er Haabet, som skal holde os opret, naar saa meget brister, selv om vi ikke kunne paavise, hvorpaa vi bygge det.“

Tillæg I.

Officiel Beretning om Amtmændenes og Borgmestrenes Fængsling og Bortførelse til Rendsborg.

Undertegnede, der samtlige og ved én Akt ifølge Befaling af de fjendtlige Troppers Overgeneral ere blevne bortførte som Arrestanter fra Kolding til Rendsborg Kronværk, have anset det rettest herved at give en samlet Fremstilling af de med denne vor Arrestation og Bortførelse forbundne Omstændigheder.

Efter at en Del af Veile og Ribe Amter i nogen Tid havde været besat af Fjenden, udbredte denne sig videre mod Nord, navnlig ogsaa til Skanderborg og Aarhus Amter, og under 12te Marts udgik vedlagte trykte Cirkulære fra de fjendtlige Armeers Overgeneral, hvorved det paalagdes Amtmændene for nævnte

Amtet og Borgmestrene i samme Amters Kjøbstæder at indfinde sig i Kolding i den i Cirkulæret udtalte Hensigt. Medens Cirkulæret saaledes havde Formen af en Opfordring, insinueredes¹ samme de Fleste af de Vedkommende ved militære Kommandoer, som mer eller mindre under Bevogtnings Form medtog de Tilkaldte til Kolding.

Samtlige ovennævnte Embedsmænd kom tilstede i Kolding, med Undtagelse af Birkedommeren i Silkeborg — og for Borgmesteren i Aarhus mødte Herredsfoged, Etatsraad Willemoes — og tilsagdes til Møde hos Overgeneral Wrangel den 15. Marts.

Efter nogle indledende Ord af sidstnævnte udtalte den valgte Ordfører, Stiftamtmand Nielsen, vor fælles Beredvillighed til efter Evne at sørge for Ydelsen af Naturalforplejningen, men bad, at Fordringerne i denne Retning maatte holdes indenfor det Nødvendiges og Muliges Grændser, og gjorde derhos opmærksom paa Uoverensstemmelse mellem det officielt fra Generalintendanten modtagne Reglement og en til Magasinerne senere afgiven Rekvisition lydende baade paa større Kvantiteter og paa flere Gjenstande, saasom Vin, Øl, Cigarer m. v., og paa, at en dobbelt Fordring var stillet ved en til Tropperne sket Meddelelse om, at disse hos Kvarterværterne kunde fordrø Forpleining efter sidstnævnte forhøiede Rekvisition. Den sidstnævnte Foranstaltning erklæredes for Misforstaaelse, — den forhøiede Rekvisitions Indskrænkning indrømmes ikke.

Med Hensyn til en Rekvisition af 200 Heste, som Overgeneralen fremsatte, erklæredes, at vi ikke kunde gaae ind derpaa, at vi ikke dertil vare berettigede, og

¹ her brugt i Betydning af „overleveredes“.

at Udskrivning deraf vilde stride mod vor Pligt. Paa Anledning ytredes, at Hestene vilde kunne skaffes tilveie, men fremhævedes derhos, at det ikke var denne Rekvisions Omfang eller Størrelse, men Principet, som forbød os at gaae ind derpaa. Paa en Opfordring om at fordele dem paa Amterne indgik man ikke Der hentydedes til, at medens vi ikke kunde udskrive, vilde de kommunale Autoriteter ad Frivillighedens Vei kunne efterkomme Opfordringen.

Da derefter gjordes Rekvisition paa 30,000 Par Støvler efter en forevist Prøve, erklæredes, at man ikke kunde indlade sig paa denne Levering, der ansaaes for umulig at fyldestgjøre, saa meget mere som en stor Mængde Læder alt af de fjendtlige Tropper var borttaget eller beslaglagt.

Overgeneralen udtalte udtrykkelig under Diskussionen, at Penge vilde han ikke udskrive.

En trykt Meddelelse betræffende Rekvisitionerne, som tilstilledes os ved Bortgangen fra Overgeneralen, vedlægges.

Samme Dags Aften afgaves en skriftlig Erklæring, som ikke haves her tilstede, men formenes saa godt som ordlydende med hosfølgende Bilag.

Næste Dag, den 16., tilkaldtes vi paany til Møde, og mødte vi med Undtagelse af Etatsraad Willemoes, der var forhindret ved Upasselighed; vi indførtes i Pladskommandantens Værelse med Skildvagt for Døren, hvor i Overværelse af Pladskommandanten og Generalintendanten samt en Officer, af Fløiadjutant, Oberstløjtnant Stiele oplæstes en Protokol om, at vi ved aldeles at miskjende vor Stilling ligeoverfor den seierrige Armé og ved vor aldeles ufyldestgjørende Erklæring havde forspildt Adgang til Forhandling med

Feldmarschallen, hvorimod nu forlangtes bestemt Erklæring efter 10 Minutters Forløb paa et af tvende Alternativer, nemlig *enten* at efterkomme de stillede Fordringer til Naturalleverancer samt at levere 200 Heste inden 6 Dage og 6000 Par Støvler inden 5 Dage, og saa fremdeles hver 5 Dage indtil 30,000 Par, eller Penge derfor à 6 Rdlr. preussisk pr. Par, — *eller* efter én Times Forløb at føres som Arrestanter til Rendsborg og vort Gods beslaglægges (eller konfiskeres?), for at Tvangen kunde begynde med os.

Efter 10 Minutters Forløb svarede Ordføreren, *at* vi med Hensyn Hestene maatte henholde os til vor skriftlige Erklæring af forrige Dags Dato, idet vi dog under samme Henhold tilbød at søge at virke til, at Hestene kunde leveres inden 6 Dage, naar det i dette Øiemed tillodes os at reise ud i Distriktet; *at* vi med Hensyn til Støvlerne ligeledes henholdt os til ovennævnte skriftlige Erklæring og ikke kunde overtage nogen Forpligtelse betræffende denne Rekvisition, hvis Opfyldelse vi maatte anse umulig, og *at* vi heller ikke kunde overtage nogen Forpligtelse til at skaffe Penge i Stedet for Støvler.

Med Hensyn til Naturalforpleiningen vilde vi, som vi alt i Gjæringen havde vist, vise al den Imødekommen, som var mulig.

Denne Erklæring, der tilførtes Protokollen, tiltraadtes af alle ved Underskrift.

Af Ordføreren gjordes opmærksom paa, at Borgmestrene ikke kunde gjøres ansvarlige med Hensyn til Rekvisitionernes Opfyldelse eller Nægtelse, men at Answeret i saa Henseende alene kunde paahvile Amtmændene. Protokolføreren svarede, at Borgmestrene tilbageholdtes som ansete Mænd som Gisler. En

Afskrift af Protokollen blev begjært, men meddeltes ikke.

Efter en Times Forløb bortførtes vi som Arrestanter med militær Eskorte til Rendsborg, hvor vi kon-signeredes i Kronværket, indtil det under 2den April tillodes os at tage Ophold i Rendsborg.

p. t. Rendsborg, den 10. Mai 1864.

Tillæg II.

Skrivelse fra den preussiske Arméintendantur til Ribe Stiftamt¹.

Efter at den allierede østerrigske og preussiske Armé er rykket ind i Jylland, har den Høistkommanderende, Hs. Excell. Generalfeldmarskal Friherre von Wrangel befalet, at Troppernes Forpleining skal tilveiebringes gennem Rekvisitioner fra de okkuperede Landsdele.

Det er overdraget mig at udføre denne Forholdsregel, og jeg har paalagt den kongelig preussiske Magasin-Rendant Sello at overbringe Stiftamtet denne Ordre. Herefter skal Ribe Amt i Forening med Kolding Herred foreløbig levere, hvad der for 6 Dage behøves af Viktualier og Furage saaledes, som nærmere angivet paa Bilaget. Leveringen skal ske til et Magasin, som vil være at oprette i Kolding og at forvalte af en af Stiftamtet udnævnt Bestyrelse. De sidste Dele af Leveringen skal være indkomne inden den 12. d. M.

Indtil videre skal der fortsættes med Leveringer

¹ Originalen er affattet paa Tydsk.

saaledes, at Halvdelen af de opgivne Kvantiteter altid paany afleveres inden Udgangen af de næste to Dage.

Magasin-Rendant Sello er bleven anmodet om at gjøre Stiftamtet bekjendt med Naturalforpleiningens forskriftsmæssige Beskaffenhed. Alle leverede Gjenstande, der [ikke] opfyldte denne Betingelse, ville blive kasserede, og man vil da for Amtets Regning til en hvilkensomhelst Pris andetsteds skaffe sig andre.

Det er tillige paalagt mig at meddele Stiftamtet, at Undladelsen af paa det nøieste at efterkomme denne Ordre, vil have de strengeste militære Tvangsforholdsregler til Følge. Derfor gjør jeg Amtets Leder personlig ansvarlig for Ordrens punktlige Udførelse.

Foruden Magasinet i Kolding skal der oprettes et andet Magasin i Veile, hvilket skal fyldes fra Ringkjøbing og Veile Amter, undtagen fra Kolding Herred. De keiserl. kongel. østerrigske Autoriteter ville direkte tilstille disse to Amter de paagjældende Requisitioner, og anmodes Stiftamtet om øieblikkelig at paalægge dem uvægerlig at efterkomme Forlangenderne, idet de i modsat Fald ville udsætte sig for Tvangsforholdsregler.

Da man forudser, at Amtet ikke vil være i Stand til at levere et reglementeret bagt Brød i betydeligt Antal, vil Forvaltningen overtage dets Tilveiebringelse. Udgiften herved vil blive fordelt paa de paagjældende Amter og af disse være at betale kontant.

Hovedkvarteret, Kolding, den 9. Marts 1864.

Den kongel. preussiske virkelige Geheimekrigsraad
og Armé Intendant Preidinger¹.

Til

Stiftamtet i Ribe.

¹ eller Zweidinger.

Tillæg III.

Skrivelse fra de i Kolding arresterede Amtmænd og Borgmestre til General-Feltmarskal Friherre v. Wrangel¹.

I den Forventning, at Befolkningen for at undgaae større Onde frivillig vil levere de af Deres Excellence rekvirerede Heste, ere vi villige til at forelægge de kommunale Autoriteter Sagen til Beslutning og at virke hen til, at de omtalte Heste inden 10 Dage blive leverede her i Kolding. I modsat Fald forpligte vi os til atter personlig at møde i Kolding.

Hvad angaaer de rekvirerede Støvler, da kunne vi ikke paatage os nogen Forpligtelse til at levere dem, og det saa meget mindre, eftersom vi maae anse det for umuligt at opfylde denne Rekvisition. I saa Henseende er endnu at bemærke, at der er frataget Skomagerne og Garverne betydelige Forraad af Læder.

Vi haabe, at Deres Excellence ikke vil miskjende vor gode Villie og tage vor vanskelige Stilling i Betragtning, og i dette Haab undertegne vi os allerærbødigst.

Kolding, den 15. Marts 1864.

Tillæg IV.

Skrivelse fra Kommandanten paa Rendsborg Kronværk angaaende Amtmændenes og Borgmestres Frigivelse.

Auf Befehl des Feldmarschall v. Wrangel sind nunmehr die seit den 16ten März cr. hier inhaftirten dänischen Beamten entlassen:

¹ Originalen er affattet paa Tydsk.

1. Stiftsamtmand Nielsen aus Ripen.
2. Oberamtmand, Baron Bille-Brahe aus Skanderborg.
3. Amtmand C. B. A. Dahl aus Veile.
4. Stiftsamtmand F. C. Dahl aus Aarhus.
5. Bürgermeister Waggen [sic] aus Varde.
6. " A. F. Büton [sic] aus Skanderborg.
7. Kammerherr C. v. Jessen aus Horsens.
8. Bürgermeister Ad. Meinert aus Ribe.
9. " A. Monrad aus Kolding.
10. " Orstedt [sic] aus Veile.

Kronwerk, Rendsburg, den 10. Mai 1864.

Königliche Preussische Commandatur

a. B.

von Lessing,

Lieutenant und Platzmajor.

Tillæg V.

Beretning fra Bankdirektør i Ribe I. Th. Therkildsen om hans med fleres Arrestation i 1864.

Som det fremgaar af Brevene m. v. fra afdøde Stiftamtmand Nielsen blev han med flere Stiftamt- og Amtmænd, samt en Del Borgmestre tilsagte til et Møde i Kolding i Marts Maaned 1864 for at forhandle med Feltmarskal Wrangel, men da ingen Enighed opnaaedes, blev han, tilligemed de øvrige tilsagte, den 16de Marts 1864 ført fra Kolding til Rendsborg som Fanger.

Da jeg i 1864 var Fuldmægtig paa Borgmester- og Byfogedkontoret i Ribe, blev der meddelt mig Konsti-

tution til under Borgmester Meinerts Fangenskab at bestyre Embedet.

I den Tid jeg saaledes var konstitueret, blev der jevnlige fra den fjendtlige Armé, 1 à 2 Gange ugentlig udsendt mindre Patrouiller fra Kolding til Ribe, dels Fodfolk — 2 Gensdarmere — dels Kavalleri — i Reglen 1 à 2 Officerer, 1 Underofficer og et Par Menige.

De to Gensdarmere henvendte sig altid paa Borgmesterkontoret og havde bl. a. den 10. April Ordre til mig om at følge med til Kolding for at afgive Forklaring til Feltmarskal Gablenz om, hvorvidt der fandtes forklædt dansk Militær i Ribe og Omegn, hvortil jeg svarede, at der ikke fandtes dansk Militær her og saa vidt mig bekendt heller ikke i Byens Omegn, og at jeg ikke kunde rejse til Kolding, da jeg under de for Haanden værende Omstændigheder ikke kunde være borte fra Byen.

De ridende Patrouiller kom derimod ingensinde paa Borgmesterkontoret, men tog lige ind til en Gæstgiver Eriksen ved Sønderport (i den Gæstgivergaard, der nu hedder „Sorgenfri“), og hos ham opholdt de sig et Par Timer og drog da atter bort uden at have været noget andet Steds i Byen.

Gæstgiver Eriksen var født i Løgumkloster, og alle Folk i Byen var af den Mening — og vist nok ikke ubegrundet —, at han agerede tysk Spion.

Prokurator Bøggild, der havde været Fuldmægtig paa Borgmesterkontoret, forinden jeg ved Slutningen af Aaret 1863 overtog denne Stilling, undlod ikke at komme ud paa Kontoret, hver Gang han hørte, at de to Gensdarmere var komne til Byen, og han raadede mig stærkt til at arrestere dem, noget som Gensdarmterne vistnok havde forstaaet af den lavmælte Sam-

tale, som han førte med mig; thi det blev mig senere foreholdt i Kolding; at man havde haft Tanke for at arrestere Gensdarmene.

Jeg forstod heldigvis, at det ikke kunde gaa an for en civil Øvrighed at lægge Haand paa eller bruge Magt mod militære Personer, der henhørte til en heri Landet værende fjendtlig Armé, og at jeg, ved at gaa frem paa denne Maade, ikke alene vilde have udsat mig for frygtelige Følger, men muligvis tillige kunde have foranlediget, at der var bleven lagt en større fjendtlig Indkvartering i Byen.

Rygtet om, at Gæstgiver Eriksen var mistænkt for at være tysk Spion, maa imidlertid have naaet det danske Feltpoliti; thi omkring ved den 25. April modtog jeg en telegrafisk Ordre fra Feltpolitiet til at anholde Eriksen og sende ham til Aarhus.

Jeg var ikke glad ved denne Ordre; thi efter den Proklamation, som Feltmarskal Wrangel havde udstedt under 15. Marts 1864, indsaa jeg, at det kunde medføre meget alvorlige Følger for mig, om jeg efterkom Ordren; men efter nogen Overvejelse kom jeg til det Resultat, at jeg anholdt Eriksen og sendte ham langs Vestkysten til Aarhus, hvorfra han senere blev sendt til Korsør.

Eriksens Familie maa forméntlig have meldt det passerede til Fjenden; thi allerede den 27. April mødte de to Gensdarmere paa Borgmesterkontoret og udtalte, at de havde Ordre til at anholde mig samt Herredsfoged Borch, der var konstitueret Amtmand, og Telegrafbestyrer Grønbech-Faurschou. — Denne Gang kunde jeg ikke knibe ud, men jeg stod netop midt i en Protokoltilførsel, som jeg anmodede om at faa gjort færdig; men i en bydende Tone sagde Gensdarmene:

„Gleich“ og satte mig Bajonetterne for Brystet. Prokurator Bøggild var ogsaa kommen ud paa Kontoret den nævnte Dag, og da han atter søgte at komme til at tale med mig afsides, befalede Gensdarmene, der havde et godt Øje til ham, ham at følge med.

Vi gik derefter hen til Herredsfoged Borch, der straks fulgte med, og derfra til Telegrafbestyrer Faur-schou, der ligeledes fulgte med. — Vi blev førte udenfor Nørreport, hvor der holdt en militær Afdeling paa 1 à 200 Mand¹. — Prokurator Bøggild forsøgte at undvige ved at løbe ned over Engen, men han blev indhentet af en Kavalleriofficer og maatte følge Trop.

Vi blev førte op paa Greisens Hotel og indkvarteredes i Salen dersteds (der, hvor I. Andersen nu har Butik). Der blev strøet et tykt Lag Halm paa Gulvet, og her overnattede vi sammen med saa mange Soldater, som der sammen med os kunde ligge i Salen. Soldaterne røg Cigar og Pibe og kastede Tændstikkerne i Halmen, som de saa slukkede, naar det engang imellem begyndte at brænde.

Den følgende Morgen skulde vi afgaa til Kolding under Eskorte af den omhandlede Militærkommando. Der blev bestilt Vogne, blandt andre ogsaa lukkede

¹ „Ribe Stiftstidende“ af 28. April 1864 beretter herom følgende: „Igaar Eftermiddags blev Byen ubehagelig overrasket ved et Besøg af Fjenden, der bestod af ca. 100 Mand af Windisch-Grätz Dragoner og ca. 280 Mand østerrigske Feltjægere. De forbleve her til imorges og toge med sig som Arrestanter den konstituerede Siftamtmand Borch, den konstituerede Borgmester Therkildsen og Telegrafbestyrer Faur-schou samt Prokurator Bøggild, som tilfældigvis var nærværende, da de fjendtlige Soldater fuldstændigt opbrød Telegrafstationen.“

Vogne, men Borgerne svarede, at der ingen lukkede Vogne fandtes i Byen. Desuagtet blev der, foruden en Del Arbejdsvogne, om Morgenen stillet en Wiener-vogn, bestemt for de anholdte Ripensere.

Tanken hermed var jo køn, men ikke vel overvejet; thi de tyske Officerer bemægtigede sig straks denne Vogn og anviste os Plads i en Arbejdsvogn med Halm i Bunden. Med Undtagelse af den noget tarvelige Befordring gik Rejsen iøvrigt godt. Den Højstkommanderende for Ekspeditionen var en østerrigsk Ritmester, der kunde tale Dansk, og han viste sig meget venlig.

Da vi kom til Kolding hen ad Aften, blev vi straks førte til Arresthuset paa Torvet, hvor vi blev viste ned i en Halvkælder, formodentlig et Detentionslokale, hvor der paa Gulvet henlaa en Del tyske Soldater med Lænker om Hænder og Ben. Luften var her saa væmmelig, at jeg ikke kunde udholde Opholdet der, og jeg vilde derfor springe op igen, men blev stødt tilbage. Dog fik jeg Tilladelse til at staa ved den aabne Dør ud til Gangen, foran hvilken Vagten stod, og herfra kunde jeg trække lidt frisk Luft.

Senere blev vi førte over i Stadshauptmand, Købmand Borchs Ejendom paa Torvet, hvor vi var om Natten under Bevogtning, men hvor vi iøvrigt havde det godt. Den næste Dag blev der optaget Forhør, og da det viste sig, efter hvad der herunder blev oplyst, at Herredsfoged Borch og Prokurator Bøggild ikke havde haft med Eriksens Anholdelse at bestille, fik de Lov til at rejse hjem. Jeg antager, at Fjenden havde tænkt sig, at Ordren til Eriksens Anholdelse var kommen gennem Amtet, og at det var af den Grund, at Herredsfogden skulde med. Grunden til, at Prokurator

Bøggild kom med, var det Forhold, som han, saaledes som foran ommeldt, havde udvist.

De tyske Tropper havde en Tid i Forvejen frataget Telegrafbestyreren Apparaterne og forbudt ham at besørge noget som helst Telegram; men han havde fundet nogle gamle Apparater paa Loftet, hvilke han havde faaet stillet op, og ved Hjælp heraf blev Telegrammet besørget til mig, og af den Grund skulde han med.

Telegrafbestyrer Faurschou og jeg blev derimod Dagen efter vor Ankomst til Kolding førte over paa Raad- og Arresthuset igen og her blev vi anbragte i en stor Arrest med to tarvelige Senge. I de første derefter følgende 8 Dage var vi hver Dag i Forhør, der lededes af en Oberst i det med den fjendtlige Hær følgende Gensdarmekorps. Ved Forhørets Slutning blev det os meddelt, at vi maatte blive, hvor vi var, som Gisler for den anholdte Eriksen, at vi vilde blive behandlede, som han blev behandlet, og saafremt han blev skudt som Spion, vilde vi ogsaa blive skudte. Vi fik ingen Forplejning, og herover klagede vi, men fik det Svar, at vi kunde faa Naturalforplejning som Soldaterne, men da vi sad arresterede, kunde det ikke hjælpe os, og vi maatte købe Maden for egen Regning hos Arrestforvareren.

Døren for Arresten var selvfølgelig aflaaet, men desuagtet stod der Nat og Dag udenfor denne to Soldater med opplantede Bajonetter.

Tiden begyndte at falde os lang, hvorfor vi fik Arrestforvareren til at skaffe os et Spil Kort, og vi spillede saa Tomandswhist, og til Afveksling spillede vi Klink.

Da der var gaaet nogen Tid, udvirkede Købmand

P. Hansen, der boede i en stor, ny Ejendom paa Rendebanen, og hos hvem Feltmarskal Gablenz boede, Tilladelse til, at han maatte besøge os og bringe os Lektüre, og vi fik paa den Maade noget at høre fra Omverdenen.

Efter at have haft Ophold paa Arresthuset i 3 à 4 Uger blev vi, formentlig af Mangel paa Plads, flyttede over i en anden Ejendom paa Torvet, i et Værelse med en Indgangsdør; men ogsaa her stod der fremdeles Dag og Nat to Vagtposter udenfor Døren til vort Værelse.

Her boede vi andre 3 à 4 Uger, hvorefter vi fik Lov til at komme paa fri Fod, mod at vi gav vort Æresord paa, at vi vilde forblive i Byen. Vi skulde to Gange daglig melde os hos en Profos (Feldwebel), hvem det var overdraget at føre Tilsyn med os. I Begyndelsen meldte vi os efter Ordre, senere indskrænkede vi os til at melde os en Gang daglig, og længere hen udeblev vi i Reglen, men Feldwebelen, der var smigret af det ham overdragne Hverv, kom saa til os.

Vi var jo ganske vist glade for den Frihed, der blev os indrømmet, da vi kom ud af Arresten, men vi maatte herefter ikke alene som hidtil sørge for Mad, men ogsaa for Logis, og det var paa den Tid, da Byen var saa overfyldt med Militær, og enhver havde nok med sit, ingen let Sag.

En velvillig, patriotisk Mand, Gæstgiver Brødsgaard, Ejer af Brødsgaards Hotel, tilbød, at vi maatte spise hos ham mod en meget rimelig Betaling, men om Logis kunde der aldeles ikke være Tale, da Hotellet var saa stærkt belagt med Indkvartering af fjendtlige Officerer, at han kun havde en meget indskrænket Plads tilbage for sine faste Rejsende, der plejede at bo hos ham.

Det lykkedes os imidlertid at faa et lille tarveligt Værelse et Sted i Byen, med to Senge og det allernødvendigste Inventar.

Fra nu af passerede der intet særligt. — Vi spiste til Middag sammen med en hel Del østerrigske Officerer og en Del preussiske Stabsofficerer, meget intelligente Mænd, men det generede os ikke; thi de var, naar undtages, at de var vor Fjender, meget behagelige. De vidste, at vi var arresterede, fordi vi loyalt havde tjent vor Konge og vort Fædreland, og det var noget, som de respekterede.

Efter at vi var løsladte af Arresten, tilbragte vi den meste Tid med at spadsere rundt i den smukke Omegn. Vi forblev i Kolding, indtil der den 1. August 1864 blev afsluttet en Vaabenstilstand, og i Følge den om denne Vaabenstilstand afsluttede Protokol skulde alle Fanger, saavel militære som civile, straks frigives.

Efter 14 Ugers Arrestation og Internering naaede vi igen hjem til Ribe den 2. August 1864.

Opholdet i Kolding var selvfølgelig forbundet med betydelige Lidelser, saavel legemlige som sjælelige, og det var derhos navnlig for mit Vedkommende forbundet med et betydeligt pekuniært Tab, idet min Forretning af den Grund blev ødelagt omtrent for hele Aaret.

Jeg skal endnu kun tilføje, at Fjenden vidste hurtigt og temmelig nøje Besked om, hvorledes Eriksen blev behandlet i Korsør; thi efter hvad vi senere hørte, var han bleven behandlet omtrent, som vi til de forskellige Tider blev behandlede. Dog fik han sikkert Forplejning under hele Fangenskabets.
